

BENCZE ZOLTÁN – SZIGETI JUDIT

HONFOGLALÁS KORI TEMETŐ SOROXSÁR HATÁRÁBAN (M0 BP 09)

2001-ben¹ a Budapesti Történeti Múzeum régészei az M0 tervezett soroksári nyomvonalán terepbejárással kilenc lelőhelyet azonosítottak.² Az 51-es út és az 5-ös út közé eső BP 09-es lelőhely a pesti síkság déli részén helyezkedik el. A pesti síkság kialakulásában döntő szerepet játszott a Duna, amely a pleisztocén elején még 100–150 méterrel magasabban folyt, mint ma. Ennek emlékét hat terasz őrizte meg.³ A Duna mellett még a Nagymocsár árkot vagy más néven Gyáli vizet kell megemlíteni, amely a soroksári Molnár sziget déli végével szemben torkollik a soroksári Duna-ágba.⁴ A pesti síkság kialakulásában a szél is szerepet játszott. A szél főképp a jelenkor elején, az óholocénban homokbuckákat alakított ki a folyó árterére és a meder szélére lerakott homokból. Megfújta a szél továbbá a teraszok felszínén maradt folyami homokot is, buckákat épített és hosszanti mélyedéseket, ún. szélbarázdákat vájt a buckák felszínébe.⁵ A pesti síkság alföldi jellegű táj. Az éghajlat szerint az erdősztyepp liget-erdeinek kellene borítani a vidéket. Erre utal a rozsdabarna erdősegi talaj jelenléte a kötött homokfelszíneken. A művelés azonban megváltoztatta a táj eredeti arculatát, ezért az erdő helyett szántóföldek és gazdasági növények uralják a tájat.⁶

2008 őszén az M0 autópálya déli szektorának soroksári nyomvonalán előzetes feltárást végeztünk a BP 09-es lelőhelyén. A munkálatok során az egyik homokdombon nyésés közben sírt találtunk. A domb a lelőhely közepén helyezkedett el, délnyugati irányból nem emelkedett ki a területből, viszont északkeleti oldalról igen nagy lejtést mutatott. A dombon feltárást előtt 20–30 cm vastag

humuszréteg volt jellemző, alatta igen laza homok volt. A homokban a sírok egy részénél világosbarna humusszal kevert homokos folt jelezte a sírok helyét. Az első két sírt közvetlenül a humuszréteg alatt találtuk, a domb legmagasabb pontján fekvő sír koponyáját a szántás már megbolygatta. A megfigyelhető sírfoltok nem minden esetben rajzolták ki a sírgödör vonalát, több esetben csupán alakatlan foltként jelentkeztek. A sírsor a domb déli lejtőjén helyezkedett el. Egyetlen sír kivételével egy sorban.⁷ A feltárt 8 sírből kettő női, 6 férfi váznak bizonyult. (1–2. kép)

SÍRLEÍRÁSOK

1. sír (3. kép)

T: ÉNY-DK 285°–105°, Sírgödör H: 175 cm, SZ: 60–75 cm (a könyök magasságában kiszélesedik), M: 20 cm, VH: 160 cm, 65–74 éves nő.⁸

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra és előre billent. Állkapocs szorosan a koponyához illeszkedett. A bal váll csontjai kissé fel voltak húzva. Mindkét alkar enyhén behajlítva, a jobb kézfej csontjai a medencén, a bal a medence mellett feküdt. Lábak nyújtott helyzetben.

Mellékletek:

1–2. 1 db körte alakú ezüst huzalkarika feküdt a koponya mellett a bal halánték magasságában. Átm.: 1,5 cm, vastagsága 3 mm, kerek átmetszetű. A jobb halántékon 1 db pödrott végű hajkarika volt. Átm.: 1,5 cm, 2 mm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, ltsz.: 2010.131.6.1–2. (3. kép 1–2.)

3. A jobb és a bal vállnál a mellkason, illetve a sír földjéből 3 db kerek bronz veret került elő. A veret domború felületű, közepe kör alakban homorú, félkörívben bemélyed. Hátoldalán két

¹ A cikk elkészítéséhez nyújtott segítségét Révész Lászlónak ezúton is szeretnénk megköszönni

² BENCZE 2001. 155. 66. kat. sz.

³ BTF 1959. 166. 19. ábra és 172–173.

⁴ BTF 1959. 288. 63. ábra és 292.

⁵ BTF 1959. 173.

⁶ BTF 1959. 347.

⁷ BENCZE–KOROM–TEREI–TÉZER 2009. 131–133.

⁸ A vázak életkor meghatározását és az antropológiai feldolgozást Bernert Zsolt végezte. Megállapításai cikkünk után olvashatók.

kis füle van. Átm.: 1,5 cm, a bemélyedő dísz 5 mm átmérőjű, 2 mm vastag, ltsz.: 2010.131.5.1-3. (3. kép 3.)

4. A bal alkarcsontokon a könyök és a kézfej között 1 db bronzból készült nyitott, 4 mm vastag kerek átmetszetű elhegyesedő végű *huzalkarperec* volt. Átm.: 6,8 cm, ltsz.: 2010.131.1. (3. kép 4.)

5. A bal kézfej mellett a medencelapát alatt feküdt 1 db 4 bronzhuzalból *fonott karperec*. Törött, hiányos, de egyik vége ép, amit hurkosra hajlítotak. Átm.: 7 cm, ötszög átmetszetű, sz.: 0,5 cm, ltsz.: 2010.131.2. (3. kép 5.)

6. A baloldali lengőbordákon, a könyök magasságában, öntött, tömör fejű bronz *füles gombot* találtunk. M.: 1,5 cm, sz.: 0,7 mm. A fej mérete azonos a karika méretével. Díszítetlen, ltsz.: 2010.131.3. (3. kép 6.)

7. A sír bontásakor került elő 2 db félgömbös, üreges fejű bronz *füles gomb* a sír földjéből. Mindkettő félbetörve két darabban. M.: 1,5 cm, sz.: 1 cm, ltsz.: 2010.131.4.1-2. (3. kép 7.)

2. sír (15. kép)

T: ÉNY-DK 285°-105°, Sírgödör H: 210 cm, SZ: 60-75 cm (jobboldali medencelapátnál kiszélesedik), M: 10 cm, VH: 165 cm, 60-64 éves férfi, bolygatott sír.

Bolygatott sír, a koponyát a szántás széthordta, annak darabjai a koponya mögött, a sírgödörön kívül kerültek elő. A bal lábszárak, és a lábfej szintén megsérül. Lábak a bal térd irányába enyhén felhúzva feküdtek. Az alkarokat a vállhoz, a mellre visszahajlították. A váz jobb lábfeje előtt a sírgödörön kívül égett csontszilánkok voltak.

Mellékletek:

1. A jobb lábfej előtt, a sírgödörön kívül, magassabban, mint a váz *égett csontszilánkok* voltak. 9 db, ltsz.: 2010.131.7.

3. sír (4., 7. kép)

T: ÉNY-DK 285°-105°, Sírgödör H: 220 cm, SZ: 60-80 cm (a könyöknél kiszélesedik), M: 20 cm, VH: 180 cm. A koponyán jelképes trepanáció nyoma látható, 30-34 éves férfi.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé jobbra, és előre dőlt. A jobb kar nyújtva, a bal kar könyökben kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében voltak. A lábak és a lábfejek is nyújtva. A felsőtest (vállak, kulcsfont) kicsit összenyomva.

Mellékletek:

1. A jobb mellen a felkarcsont közepe táján, nyíltartó tegezfedél téglalap alakú *csontlemez* borításának darabjai voltak, felső töredezett szélén rozsdanyomokkal (feltáráskor megfigyelhető volt

egy vaspálca hozzá korrodálódott töredéke). A lemez a sír aljához képest 45 fokot zárt be. Mellette vaspálca, alatta nyílcsúcs volt. Díszítetlen, töredékes, két darabból összeragasztott. H.: 9,5 cm, sz.: 3 cm. Egyik széle derékszögben sarkított. Az ép szélétől 1 cm-re szív alakú 7 mm átmérőjű lyuk van, mely homorúan bemélyed a feltételezett szegecsfej alakjában. A lyuk körül rozsdas nyomai vannak. ltsz.: 2010.131.8. (4. kép 1)

2. A tegez akasztófülének töredéke, ívelt szegecses *tegezvasalás*, M.: 4,6×0,4 cm, ltsz.: 2010.131.12. (4. kép 2)

3-7. Nyíltartó tegez *vaslemezei*, nyak és fenékpánt töredékei 5 db, ltsz.: 2010.131.18.1-5. (4. kép 3-7)

8. A csontlemez alatt, hegygel felfelé, a szegecsont magasságában rövid vágó élű, deltoid alakú *vas nyílcsúcs* volt. H.: 6 cm. ltsz.: 2010.131.14. (4. kép 8)

9. Ugyanott rombusz alakú *vas nyílcsúcs* volt. H.: 6,5 cm, ltsz.: 2010.131.9. (4. kép 9)

10. A sír földjéből rombusz alakú *vas nyílcsúcs* került elő. H.: 6,1 cm, ltsz.: 2010.131.10. (4. kép 10)

11. A sír földjéből egy rövid vágó élű, deltoid alakú töredezett *nyílcsúcs* került elő. H.: 5,5 cm, ltsz.: 2010.131.16. (4. kép 11)

12. A sír földjéből egy hosszú vágó élű, deltoid alakú *nyílcsúcs* került elő. H.: 5 cm, ltsz.: 2010.131.17. (4. kép 12)

13. A sír földjéből egy levél alakú *vas nyílcsúcs* került elő. H.: 4,5 cm, ltsz.: 2010.131.15. (4. kép 13)

14. Félkör átmetszetű kis vasrudak, a tegez oldalának *merevítői*, melyek a csontlemez, és a bordák mellett voltak. M.: 8,5×2 cm, M.: 2,5×0,4 cm, ltsz.: 2010.131.11-13. (4. kép 14)

15. A váz lábai között, a magbcsontok felső harmadánál *íj markolatának merevítő csontlemeze* volt, ovális alakú, egyik széle sűrűn irdalt, másik derékszögben kialakított, az ép vége ferdén irdalt, elkeskenyedik, töredezett, hiányos, hátoldala szintén mélyen irdalt. H.: 12,5 cm, legnagyobb sz.: 2,8 cm, ltsz.: 2010.131.61. (4. kép 15.)

16. A váz koponyájának jobb oldalán, és kissé felette *juh vagy kecske*, és *szarvasmarha* csontjai voltak. ltsz.: 2010.131.19. (4. kép)

4. sír (5-7. kép)

T: ÉNY-DK 285°-105°, Sírgödör H: 230 cm, SZ: 75 cm, M: 25 cm, VH: 170 cm, korabeli rablással megbolygatott férfi váza, 30-39 éves.

A sír bontásakor először egy ló állkapcsa és néhány hosszúcsontja került elő. A helyéről kifordított emberi koponya már ekkor látható volt. A további bontáskor került elő a váz. A medencéig minden csont bolygatott, bordák, és az alkarcsont-

tok helyükről kimozdítva kerültek elő. A lábak eredeti helyzetben, a lábfejek balra fordulva. A sír alsó, láb felőli végét nem érte a bolygatás.

Mellékletek:

1. A sír földjéből 1 db 1 mm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült nyitott *hajkarika* került elő. Átm.: 1,8–2,2 cm, ltsz.: 2010.131.28. (5. kép 1.)

2. A váz bal térdénél, annak külső oldalánál lekerekített sarkú, ívelt oldalú *hevedercsat* volt, rombusz alakú vas pecekkel. M.: 4,5×2,7 cm, ltsz.: 2010.131.27. (5. kép 2.)

3. A ló csontjai között hosszú, keskeny *csontlemez* került elő, hátoldala irdalt, előlapján pont-háromszög díszítéssel, tegez szájának oldalsó díszlapja, 10,5×0,6 cm, ltsz.: 2010.131.34. (5. kép 3.)

4. A nyesésből ívelt, faragott *csontlemez* került elő, a tegez szájának dísze, három pontkör, levél-minta, és inda dísszel, hátoldala irdalt, 9×1,3 cm, ltsz.: 2010.131.35. (5. kép 4.)

5–6. 1 db tegez akasztófülének töredéke, ívelt *tegezvasalás* M: 7,5×0,7–1,2 cm, ltsz.: 2010.131.20. (6. kép 5.), 1 db tegez akasztófü *vasalása* került elő a sír földjéből. M: 7,3×1,4 cm, ltsz.: 2010.131.29. (6. kép 6.)

7–9. 4 db tegez ívelt lapos vas *nyakpánt merevítő lemeze* került napvilágra a váz jobb lábfeje mellett. M: 3,5×2 cm, ltsz.: 2010.131.22.1–3. (6. kép 7–8., 12–13.) Ugyanitt 1 db derékszögben kialakított *nyakpánt* töredék volt, hátoldalán vas szegeccsel, 4,5×4 cm, ltsz.: 2010.131.31. (6. kép 9.)

10–16. Rombusz alakban végződő *merevítő pálcák* a sír földjéből, 5 db, 4,3×1,3 cm, ltsz.: 2010.131.21.1–5. (6. kép 10–11., 14–16.)

17–19. Lapos, félkör átmetszetű *vas pálcák* a sír földjéből, ltsz.: 2010.131.23–25. (6. kép 17–19.)

20–23. Rombusz alakban végződő *merevítő pálcák* a sír földjéből (4 db). M: 5,8×0,5 cm, ltsz.: 2010.131.32. (6. kép 20.), 2–4×1,3 cm, ltsz.: 2010.131.30.1–3. (6. kép 20–23.)

24. Juh vagy kecske vállcsontja, és ló csontjai, melyek a váz felett kerültek elő, ltsz.: 2010.131.62.

5. sír (8. kép)

T: ÉNY-DK 295°–115°, Sírgödör H: 200 cm, SZ: 60–70 cm, M: 20 cm, VH: 165 cm, 17–19 éves férfi.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra, és előre néz. Az alsó állkapocs leesett. A karok nyújtva, mindkét könyök kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencébe beesve. A jobb csecsnyúlványon patinanyomok vannak.

Mellékletek:

1. A jobb combcsont nyakánál, ahhoz belülről és a medencelapáthoz szorosan illeszkedett egy *vas-*

kés töredéke volt, 5,5, 4×1,5 cm, ltsz.: 2010.131.36. (8. kép /5/ 1.)

2. A koponya jobb oldalán kissé felette *állatcsontok* (juh vagy kecske) voltak, 3 db, ltsz.: 2010.131.37.1–3.

6. sír (8. kép)

T: ÉNY-DK 290°–110°, Sírgödör H: 200 cm, SZ: 75–80 cm, M: 45 cm, VH: 165 cm, 40–44 éves férfi.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya nyeséskor kissé megsérült, a szemüregknél összetörve. Az alsó állkapocs leesve. A koponya előre néz. A jobb vállcsont a koponya felé elmozdulva. A jobb külső csont a koponya felé elmozdulva. A jobb vállcsont a koponya felé elmozdulva. Mindkét könyök enyhén behajlítva, a kézfejek a combcsontokon. A jobb kézfej csontjai a medencelapát külső széléhez simulnak, a bal rajta van a medencelapáton, kissé beesve az ujj csontjai a hasüregbe. A lábak nyújtott helyzetben, a lábfejek kifelé fordulva.

Mellékletek:

1. A bal medencelapát alatt ívelt hátú *vaskés* töredéke volt, 5×1 cm, ltsz.: 2010.131.38. (8. kép /6/ 1.)

2. Juh vagy kecske csontja a két combcsont között. ltsz.: 2010.131. 39.

7. sír (9–14. kép)

T: ÉNY-DK 300°–120°, Sírgödör H: 210 cm, SZ: 80 cm, M: 50 cm, VH: 170 cm, 40–44 éves nő.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra dőlt, jobb váll felhúzva, a jobb alkar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencébe esve. A bal kar és alkar nyújtva, az alkar a medencelapát alatt. Lábak nyújtva.

Mellékletek:

1. A bal csecsnyúlványnál 1 mm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült nyitott *hajkarika* volt, M: 2×2,3 cm, ltsz.: 2010.131.57. (9. kép 1.)

2. A bal csecsnyúlvány alatt, és a váll felett középtájon 1 db bronz tömör fejű *füles gomb* volt, 1×0,6 cm, ltsz.: 2010.131.43. (9. kép 2.)

3. a bal könyök belső oldalán *vas ár* töredéke volt, 5×1,5 cm, ltsz.: 2010.131.42. (9. kép 3.)

4. *66 db üveggyöngy és kauricsiga*: 1 db fehér színű, gerezdelt üveggyöngy (nyaknál) 1 db szürke színű hosszúkás gerezdelt üveggyöngy (a fej bal oldalán) 1db barna színű hosszúkás gerezdelt üveggyöngy (a fej bal oldalán, a csüngős veret mellett), 1 db fehér és 1 db barna színű dudorokkal díszített lapos üveggyöngy, fehér színű gerezdelt üveggyöngy (a fej alatt a jobb oldalán). 1 db fehér és barna színű három dudorral díszített lapos pasztagyöngy (az arc előtt a jobb vállnál).

1 db fekete színű sima üveggyöngy, 1 db fehér és barna színű három dudorral díszített üveggyöngy (a jobb vállcsúcs belső oldalán). 1 db zöld színű gerezdelt, 1 db fekete sima, 3 db fehér gerezdelt üveggyöngy (a jobb bordák között). Fehér színű mállékony üveggyöngyök 4 db (a mellkason). 9 db fehér és barna színű, 6 db félbetört, 4 db szürke színű zöld bordákkal folytatott rúdgyöngy, 7 db zöld színű virág alakú, 3 db apró kásagyöngy, 6 db három dudorral díszített üveggyöngy (a fej alatt). 1 db kauricsiga (a jobb vállnál), 1 db rúdgyöngy (a jobb vállnál). 2 db rúdgyöngy, 2 db virág alakú zöld színű üveggyöngy, 7 db fehér és szürke színű kásagyöngy (a váz alatti földből), ltsz.: 2010.131.44–54. (9. kép 4.)

5. Ezüstből öntött, aranyozott *kéttagú csüngős veretsor* 2 db kis szíjvéggel zárva mindkét végén (12. kép 1.). A kis szíjvégen halforma/palmetta vésett minta látható. Felső tag négyzet alakú 5 dudorral díszített, az alsó csüngős tagok szív alakúak. A középső veret felső tagja kerek (12. kép 5.), ettől a verettől jobbra a 2. és 7. veret alsó csüngős tagjai eltérőek a többitől, a csüngők itt kettős vésett szívalakkal díszítettek. (12. kép 6.) A felső tagok hátoldalán két kis fül van, ellentétes hajlítással. (12. kép 4.) A veretsor kissé kopott töredezett, de jó megtartású. Feltárásakor bőr és textil maradványok voltak a vereteken és alattuk. Az alsó csüngős tagok a bordák felé merőlegesen behajlítva feküdtek. A baloldalon az alsó tagok felhajlítva feküdtek. M: 3,1×1,4 cm, a felső négyzet alakú tag: 1,3×1,3 cm, a szív alakú csüngő: 1,7×2 cm, ltsz.: 2010.131.55.1–26.⁹ (10–14. kép)

6. A kéttagú csüngős veretsor felett húzódó *veretsor*, mely négyzet alakú kis veretekből áll, jellegében anyagában teljesen megegyezik az alsó sorral. A középső veret itt is kerek. (12. kép 3.) Mindkét végén kis szíjvég zárja, hal/palmetta mintával. Hátoldalán két kis füllel, ellentétes hajlítással. A kis szíjvégek hátoldalán is két fül van. Ezüstből öntött, aranyozott. M: 1×1,3 cm, a kis szíjvég: 1,2×2 cm, ltsz.: 2010.131.56.1–25.¹⁰ (10–14. kép)

8. sír (15. kép)

T: ÉNY-DK 310°–130°, Sírgödör H: 215 cm, téglalap alakú, előtte ugyanilyen formájú sírfolttal, SZ: 70–75 cm, M: 28 cm, VH: 182 cm, 25–40 éves férfi

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya enyhén jobbra és előre dőlt. Vállak erőtelje-

sen felhúzva, test felsőrése összeszorítva, kulcsontok derékszögben elfordulva. Mindkét alkar kissé behajlítva és a medencére helyezve. A kézfej csontjai beestek a medenceüregbe. Lábak nyújtva, egymás mellett a lábfejek. A váz jobb oldalán a felsőtest mellett vékony humuszcsík húzódott, mely koporsódeszka, vagy egyéb szerves anyag nyoma lehet. Ugyanilyen folt húzódott a jobb csípő tájékán. Koponya egy ponton kissé torzult.

Mellékletek:

1–2. Mindkét csecsnyúlvány alatt, és az állkapocsszögletnél nyitott kerek átmetszetű *hajkarika* volt. 2 mm vastag ezüsthuzalból készült, átm: 2,8×2,7 cm a jobb csecsnyúlványnál. 2 mm vastag ezüsthuzalból készült nyitott hajkarika, átm: 2,5×2,6 cm a bal csecsnyúlványnál. ltsz.: 2010.131.57.1.2. (15. kép 1–2.)

3. A bal medencelapát alatt és részben a combonton *vaskés* töredéke volt. M: 6,2×1,7 cm, ltsz.: 2010.131.58. (15. kép 3.)

4. A mellkas bal oldalán a szegycsont magasságában *állatsont* (juh vagy kecske) volt. ltsz.: 2010.131.60.

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK

Vázak fekvése, sírgödörök

A vázak egy kivételével háton fekvé, nyújtott lábbal ÉNy-DK-i tájolással feküdtek. A 2. sír vázának lábai enyhén balra felhúzva voltak. Ugyanennél a sírnál figyeltünk meg vállhoz visszahajlított alkarokat, a többi vázra a nyújtva, vagy medencére fektetett alkar, és kézfej volt jellemző. Sírfoltot a sírok felénél észleltünk, általában ovális kisebb humuszos, homokos kevert foltként a váz medencéje felett. A sírgödörök mélységét 10–50 cm között mértük, melynek oka a sírok dombtetőhöz viszonyított helyzete volt. A sírgödörök formája minden esetben lekerekített sarkú téglalap forma volt, betöltésük homokkal kevert igen csekély humusz, mely megnehezítette a sírok észlelését. Egyetlen sírnál figyeltünk meg a váz mellett humuszos hosszanti elszíneződést, mely valamilyen szerves anyag maradványa lehetett. Valószínűleg nem koporsó, hanem inkább bőr, vagy nemez nyoma lehetett, melybe a halottat becsavarhatták. Ennek nyoma lehet, hogy a vállak felhúzva, a kulcsontok összenyomott állapotban, egymáshoz képest merőlegesen álltak. Ezt a jelenséget a többi váz esetében is, eltérő mértékben, megfigyeltük (1., 5., 7., 8. sír). Feltételezhető, hogy a halott becsavarása általános szokás lehetett. A 3.

⁹ Leltári számuk a rajz szerinti számozással a következő: 1. baloldali kis szíjvég 26. a jobboldali záró kis szíjvég.

¹⁰ Leltári számuk a rajz számozása szerint: 1. baloldali kis szíjvég 25. a jobboldali záró kis szíjvég.

sírban fekvő váz koponyáján jelképes trepanáció nyoma látható.¹¹

Ételmelléklet

A temető hat sírjában volt állatsont, mely ételmellékletre utal. Egy esetben a sírgödörön kívül a váz jobb lábfeje előtt (2. sír), két sírnál a koponya jobb oldalán (3. és 5. sír), ugyancsak két sírnál a vázon, mellen, vagy a combcsontok között volt állatsont (6. és 8. sír). A 4. sírban ló hosszúcsontjai és koponyája, és kiskérődző csontjai voltak feldúlt állapotban. Vélhetően a váz felett lehetett a ló teteme, mivel a lábak a medencétől lefelé bolygatlanok voltak, és a sírgödör széle közvetlenül a váz mellett volt.¹²

Ékszerek, ruhadíszek

A temető három sírjából kerültek elő ékszerek, vagy ruhadíszek. Jellemzően hajkarikák, karperecek, és gyöngyök.

Hajkarikák. A temető négy sírjából a hajkarikák három típusa került elő. Három sírban (4, 7, 8. sír) nyitott ezüst hajkarika jött napvilágra. A szakirodalom a 10. század egészére, és a 11. század első harmadára keltezi viseletüket.¹³ A 4. sírban szórványként, míg a másik két sírnál a csecsnyúlványokra tapadva találtuk meg azokat. A 8. sírban mindkét csecsnyúlványon, míg a 7. sírban a baloldali csecsnyúlványon volt a karika ékszer. Az 5. sírban a koponya jobboldalán, a csecsnyúlványon zöld patina volt, talán hajkarika nyoma lehet. A karikákat enyhén oválisra nyomták. Mivel minden esetben csecsnyúlványon voltak, így felvetődik, a fülbevalóként való használatuk¹⁴. (5. kép 1., 9. kép 1., 15. kép 1–2.) Az 1. sírban egy *ovális (körte alakú) karikát* és egy *pödrött végű hajkarikát* találtunk. Anyaguk ezüst, 3 mm vastag kerek átmetsetűek, átmérőjük 1,5 cm. A karikák a halántékon voltak, így eltérő viseletük és formájuk alapján már hajkarikaként értelmezhetőek, eltérően az előbb elemzett nyitott karikákkal. (3. kép 1–2.) A pödrött végű hajkarikákról elsőként Szőke B. írt, szerinte a 10. század 3. negyedében jelennek meg a köznép viseletében, és az ezredforduló tájéka felhagynak használatával.¹⁵ A karikaékszerrel foglalkozott Mesterházy K., Tettamanti S. és Lőrinczy G. Megfigyelték, hogy az Alföldön, és a Dunántúlon viselt darabok formája, huzalvastag-

sága eltérő. Illetve utóbbi területen a pödrött végű hajkarika gyakran fordul elő 11. századi pénzzel, illetve szintén 11. századra keltezhető S-végű hajkarikákkal.¹⁶ A körte alakú karikák a 10. század végén – 11. század elején jelennek meg.¹⁷

Karperecek. Ugyanezen sírban került napvilágra két *karperec*, egy *elhegyesedő végű kerek átmetsetű bronz huzalkarperec*, és egy 4 szálból *fonott, töredékes, hiányos hurkos végű ötszög átmetsetű karperec*. A huzalkarperec az alkar közepe táján volt, míg a *fonott karperec* a bal kézfeje mellett a medencelapát alól került elő. Mindkettő anyaga bronz. (3. kép 4–5.) A különböző 10–11. századi karperec típusok keltezését többen próbálták finomítani.¹⁸ A kerek átmetsetű huzalkarperecek viseletének kezdetét a 930-as évekre datálta Szabó J.Gy.¹⁹ Finomítva a keltezést Révész L. úgy véli, ezen ékszer (viselet részét) már a honfoglalók első generációja is viselte, de használta a század 30-as éveiben vált igazán népszerűvé, és még a 11. század második felében még feltűnik.²⁰ A fonott karperecek azon típusát, melyet 4 szálból fontak, és három, vagy több szög átmetsetűre formálták a 10. század végére a 11. század elejére datálta Szabó J.Gy.²¹

Füles gomb két sírből jött elő: Az 1. sírből egy öntött bronz tömör fejű változat, és két belül üreges, forrasztott kis füles gomb. Az öntött füles gomb a baloldali lengőbordákon volt, míg a forrasztott, üreges bontáskor a sír földjéből jött elő. A 7. sírban a kéttagú csüngős veretsor végénél, a bal kulcscsont felett került elő egy tömör öntött bronz füles gomb. Feltételezhető, hogy a baloldalon gombolódó ing, vagy csüngős veretsor tartozéka volt. A füles gombok a 10–11. században végig használatosak, a különböző típusokat keltezéssel nem lehet elkülöníteni.²² (3. kép 6–7., 9. kép 2.)

Ruhadíszek. A temető két sírjában *ruhadíszeket* találtunk. Az 1. sírban 3 db 1,5 cm átmérőjű kerek bronz *veret* került elő. Egyik a sír földjéből, másik kettő a jobb és bal vállnál a mellkason volt. (3. kép 3.)

Gyöngyök. Csupán egyetlen sírban voltak (7. sír). A jobbra fordított koponya alatt, az arc előtt a kulcscsonton, és a jobb bordákon szétszóródva 66 db változatos formájú (egyszerű, és többszörösösen összetett) és színű üvegyöngyöt tártunk fel.

¹¹ Bernert Zsolt megfigyelése, lásd a tanulmányában.

¹² Az állatsont anyag elemzését Daróczy Szabó László végezte.

¹³ SZŐKE B. 1962. 35., SZŐKE-VÁNDOR 1987. 54. további szakirodalommal

¹⁴ GALLINA-HAJDRIK 1998. 156.

¹⁵ SZŐKE B. 1962. 35–38.

¹⁶ MESTERHÁZY 1965. 99., TETTAMANTI 1975. 103, LŐRINCZY 1985. 157, RÉVÉSZ 1996. 402.

¹⁷ SZŐKE-VÁNDOR 1987. 53.

¹⁸ SZŐKE B. 1962. 69., SZABÓ J.Gy. 1980. 64–67, GIESLER 1981. 120–121., KISS A. 1985. 257–264., LANGÓ 2000.

¹⁹ SZABÓ J.Gy. 1980. 66–67., 70. kép

²⁰ RÉVÉSZ 1996. 90–91., LANGÓ 2000. 38–41.

²¹ SZABÓ J.Gy. 1980. 67.

²² SZŐKE B. 1962. 79., RÉVÉSZ 1996. 97–98.

Jellemző a világoskék, és zöld színű virág alakú, a három szemmel díszített lapított gömb alakú (SZILÁGYI 1994. 58. típus), a hosszúkás alakú teker-csevt formában folytatott díszű pasztagyöngy. A kevésbé feltűnő típusok közé tartozik a gömb, illetve lapított gömb alakú gyöngyök (SZILÁGYI 1994. 7. típus). Egyik gyöngyszem végére kis karikát forrasztottak, mintha kisebb medál, vagy füles gomb lenne. A gyöngyök helyzetük alapján lehetnek fejdíszre, vagy ruházatra varrva, esetleg a hajfonatba fonva. Ugyanitt a gyöngyök között, a jobb vállnál egy kisebb *kauricsigát* találtunk. (9. kép 4, 14. kép)

Kéttagú csüngős veret (10–14. kép). A 7. sír ovális sírfoltjára rábontva 50 cm mélyen megtaláltuk a váz koponyáját. Már a fej kibontása közben a bal kulcsont felett előkerült egy tömör fejű bronz füles gomb, és a bal csecsnyúlványon az ezüst nyitott hajkarika. A füles gomb alatt, közvetlenül mellette megtaláltuk az első két kis szíjvéget, melyek csúcsai kissé egymásra csúsztatva feküdtek. A veretsor bontása közben foltokban bőr és textil maradványokat találtunk, melyek felszedés után, illetve közben szétporladtak. A szerves anyagok különösen a bal vállnál jelentkeztek intenzívebben, de a középső részen is viszonylag vastagon fedte a vereteket szerves maradvány. A bal váll felett a kis szíjvégek alatt, és mellette vastag bőrmaradvány volt, mely párhuzamos vonalban haladt a veretsorral. (13–14. kép) A veretsor anyaga aranyozott öntött ezüst.²³ A ruhadísz felső sora 22 db négyzetes formájú öt dudorral díszített veretből áll, középen egyetlen kerek verettel egészül ki, és két oldalon 1-1 ötszögletű lekerekített végű kis szíjvég zárja. Az alsó csüngős veretsor 20 db, a felsővel teljesen megegyező négyszögletű verethez kapcsolódó szív alakú csüngős taggal, illetve 3 db csüngő nélküli négyszögletű verettel záródik, és középen kerek verethez kapcsolódó szintén szív alakú csüngős taggal egészül ki. Az alsó csüngős veretsort is 1-1 a fentiekkel teljesen megegyező kis szíjvég zárja. A teljes ruhadísz így 25 db felső veret és 26 db alsó csüngős veretsort alkot. (10–12. kép)

A veretek között szembetűnő a két kerek veret, mely éppen a két veretsor közepén helyezkedik el (12. kép 3., 5.). Ugyanígy eltérő 3 db csüngős tag mérete, és díszítése.²⁴ A 16. képen²⁵ jelölt veretek-

ről készült (1-es a csüngős tag felső verete, és 2-es a szív alakú csüngő, a 31/1-es veret kivételével a mintavétel a hátoldaltól történt) anyagvizsgálat alapján készült táblázatból kiderül, hogy a Cu átlaga 42,17%, az Ag pedig 54,6%.

Két elemből álló ötvözet esetén kb. 850 Celsius +–30 Celsius fokra tehető az olvadáspont, mint azt a melléklet diagram (Binary alloy phase diagram Silver-Copper) mutatja. A SEM-EDS vizsgálat eredményéből látható, hogy egy viszonylag alacsony olvadáspontú, gyengébb minőségű ezüstöntvényről van szó, melyen tűzi aranyozás nyomai is detektálhatóak. (31/1/előlről) A diagramon látható, hogy kb. 73% Ag és 27% Cu-nál a legalacsonyabb a kételemes ötvözet olvadáspontja (kb. 790 Celsius) tehát az ezüst forrasztásának az olvadáspontja nagyon közel van az öntvény olvadáspontjához. Következtetés: forrasztható az anyag, de ügyes ötvös kell hozzá!

A veretek hátoldalán 2 db kis fül szolgált a rögzítésre, ezek kialakítása kivétel nélkül ellentétes irányban visszahajlított. Gallina Zsolt a Homokmégy-Székes 72. sírnál felveti, hogy a kis fülek a felerősítés előtt kiálltak a veret hátoldalából, azokat átszúrták a bőrön, vagy szalagon, majd ez után, ellentétes irányban hajlították vissza.²⁶ Tény, hogy ha felvarrták volna a vereteket, a fülecskéket stabilan odaforrasztották volna a hátoldalhoz, hogy semmi esetre sem bújhasson ki a vékony fonál. (12. kép 3.)

A bal oldali füles gomb és a csüngős veretek együttes előfordulása nem példa nélküli.²⁷ Hogy van-e kapcsolata a füles gomboknak, és a kéttagú csüngős vereteknek nem tisztázott. Talán a veretekkel díszített szíjat gombolták a bal vállnál a ruhára, vagy magát az inget gombolhatták itt össze. A jelen ismertett sír esetében a bronz anyagú füles gomb, és az aranyozott ezüst veretek eltérő minőséget képviselnek.

A bal kulcsontot részben fedi két-két csüngő nélküli veret, így a kis szíjvégek már a kulcsont felett a nyak mellett feküdtek. A füles gomb, mely a kis szíjvégek csúcsánál került elő már a 2. nyakcsigolya magasságában feküdt füllel lefelé (a szíjvég felé).²⁸ (13–14. kép) A bal kulcsont felett a veretek rendezetlenül feküdtek, valójában egy csomóban, a csüngős tagok némelyike visszahaj-

mal indult.

²⁶ GALLINA-HAJDRIK 1998. 149,159. GALLINA 2000. 31, BENDÉ-LŐRINCZY 1997. 232, 260–261, 274. a Szegvár–Oromdűlő 426. sírnál hasonló megoldást javasol a veretek felerősítésre.

²⁷ SÁRRÉTVARI-HÍZÓFÖLD 107. 207. sír: NEPPER 2002. 315, 341, Algyő 49. sír: KÜRTI 1980. 334, Homokmégy-Székes 72. sír: Gallina 2000. 27–31.

²⁸ A SÁRRÉTVARI-HÍZÓFÖLD 207. sírnál a füles gomb szinte ugyanebben a helyzetben volt. NEPPER 2002.341.

²³ Lásd anyagvizsgálat eredményeit

²⁴ Ugyanezt figyelte meg Nepper a sárrétudvari-hízóföld 207. sírjánál: NEPPER 2002. 341. és Algyő 42. sírnál: KÜRTI 1980. 332

²⁵ A rajzon a sír felszedés előtti számozás szerepel. Az 1. számú ekkor a kéttagú csüngő felett található füles gomb kapt, a csüngő számozása a felső kis szíjvégtől 2-es szám-

lítva állt. A veretsor ilyen mértékű felcsúszása felvetette azt a lehetőséget, hogy talán a nyakat körbevéve, az ing hátsó részén is végigfutott az a szalag, melyre a veretsort felvarrták. (14. kép) Erre tesz utalást M. Nepper Ibolya a Sárrétudvari-Hízóföld 207. sírjának közlésekor. Ennél a sírnál a veretsor szintén a csecsnyúlványok magasságáig felér.²⁹ Ugyanezt figyelte meg Kürti Béla az algyői 72. sírnál, ahol veretek az ing hátulján is voltak.³⁰

A veretsor felső csüngő nélküli tagja a bal bordákon, a mellkasi részen még érintkezik az alsó csüngős tagok felső veretével, majd a jobb mellrészén elválik tőle. Ennek oka, hogy az alsó csüngős sor befordult a bordák irányában, és mintegy merőlegesen befúródott a veretek a bordák közé. Ez a jelenség az utolsó 7 veretet érinti. A szegycsonti, középső részen a veretek vízszintesen álltak, és érintkezik egymással a két veretsor. A jobboldali részen a veretsor ilyen mértékű szétválása feltételezi, hogy talán két külön bőrszíjon voltak rögzítve a veretek.³¹ (13–14. kép) Az alsó veretsor szív alakú csüngős tagjai közül csupán 3 db feküdt vízszintesen a szegycsonton. A többi csüngős tag talán a test idomait követve lefelé fordulhatott még a temetés időpontjában. (13. kép) Ugyanezt láthatjuk az Eperjeske 4. sír, és Homokméggy-Székes 72. sír³² és Harta-Freitfeld 22. sír³³ veretsoránál.³⁴

Az általunk feltárt veretsort igazán az teszi különlegessé, hogy a két veretsort a két oldalon 2-2 db kis szíjvég zárja. (10–12. kép) Hasonló kis szíjvégek más sírokban is előfordulnak, és ugyancsak a kéttagú csüngős veretekhez kapcsolódnak, de az eddig feltárt sírokban 1-1 db-ot sikerült megfigyelni.³⁵ 3 db kis szíjvég került elő a Nagyszalonta-Halom-domb 1. sírban. A szíjvégek itt a jobb könyöknél, és a bal mellen voltak, és nem volt a sírban csüngős veretsor.³⁶ Az algyői 42. sírban 1-1- kis szíjvég zárta a felső veretsort. A rekonstrukciós rajzon Kürti az ing szegélyére helyezte a veretsorokat.³⁷ A kis szíjvégek díszí-

tése párhuzam nélküli. Lehet palmetta, vagy hal motívumként értelmezni. (12. kép 1.) A csüngős veretek gyűjtését és rendszerezését Szóke Béla, majd Bálint Csanád végezte el, viseletük a 10. század elejétől a 11. század második harmadáig jellemző. Utóbbi időszakban már a bronzból öntött, ónozott, ezüstözött változat tűnik fel a köznépi temetőkben.³⁸

Fegyverzet

Ijak. Az egyetlen újra utaló csontlemez a temető 3. sírjából került elő. A váz lábai között a combcsont felső harmadánál feküdt az íj markolatcsont. A lemez ovális, egyik széle szinte egyenes, másik homorú, hátoldala irdalt. Töredezett, de jó megtartású. Ívelt oldala peremesen kidolgozott.³⁹ (4. kép 15.)

Nyílcsúcsok. A temető egyetlen sírjában (3. sír) találtunk nyílcsúcsokat, összesen 6 darabot. A sírban vasmerevítő nyíltegez maradványait tártuk fel. A nyílcsúcsok részben a tegezben in situ találtak, illetve a sír földjéből jöttek elő. A tegezben rövid és hosszú vágó élű deltoid alakú, levél, és rombusz alakú nyéltüskés vas nyílcsúcsok voltak. (4. kép 8–13.) A sírban 30–34 év körüli férfi váza volt, akinek a koponyáján jelképes trepanáció nyomait talalta Bernert Zsolt antropológus. A temető vélhetően leggazdagabb temetkezése a 4. kirabolt sír lehetett. Ebben a sírban is vasmerevítő nyíltartó tegez került elő, de nyílcsúcsot, egyet sem találtunk.

Nyíltartó tegezek. Két sírban volt vasmerevítő/vaspálcás nyíltartó tegez. A tárgy típus időrendje kidolgozatlan, bizonyos hogy a honfoglalók első generációja már használta, és még a 11. század közepéig keltezhető sírokban is feltűnik.⁴⁰ (7. kép) Mindkét sírban csak részben tudtuk in situ rögzíteni a tegezek elhelyezkedését (3. sírban állatjárat elvitte a tegez alsó részét, a 4. sírt feldúlták). A 3. sírban a férfi jobb mellére, és felkarjára fektethették a tegezt, szájával felfelé, és nyílcsúcsokkal a szájníylás felé. A tegez szájníylásának téglalap alakú csontlemez borítását találtuk in situ. A csontlemez kettétört, de egyik széle épségben maradt. A szélétől 1 cm-re szív alakú kis lyuk van, mely enyhén homorú a hajdan beleilleszkedett szegecsfej miatt. A lemez mérete 9,5×3 cm. A csontlemez felső széléhez kisebb vaspálca korrodálódott, mely csak bontás közben volt megfigyelhető. Sajnos felszedéskor levált a

²⁹ NEPPER 2002. 341., rekonstrukciós rajzok 388–389.

³⁰ KÜRTI 1980. 333., KÜRTI 1996. 151, 161.

³¹ Hasonló megfigyelést tett László Gyula, és felveti annak lehetőségét, hogy a két veretsor két egymáson viselt ruhadarabra lett felvarrva, egyik az ingre, míg a külső csüngős veretsor a kaftánra. LÁSZLÓ 1944. 152., KÖHEGYI-KNOTIK 1982.197.

³² GALLINA-HAJDRIK 1998. 158–159. GALLINA 2000. 27–31.

³³ KUSTÁR-LANGÓ 2003. 31–34.

³⁴ BÁLINT 1991. 57–59.

³⁵ Algyői 1. sírban szórványként, és a 42. sír KÜRTI 1980. 332–334., KÜRTI 1996.151, 159. Sárrétudvari-Hízóföld 31.sír, csüngős veretsor nélkül: NEPPER 2002. 301–302.

³⁶ GÁLL 2008. 231–232. tábla. Szerinte a kis szíjvégek a haját díszíthették.

³⁷ KÜRTI 1996a. 159.

³⁸ SZÓKE B.1962.73–75, BÁLINT 1991. 123–132.

³⁹ Típusai, és további szakirodalom: RÉVÉSZ 1996. 153.

⁴⁰ LÁSZLÓ 1944. 343., RÉVÉSZ 1985, KÜRTI 1996b, KISS 2000. 78–79. Kimerítő kutatástörténeti áttekintés, és szakirodalom: RÉVÉSZ 1996. 169–175. és MESTERHÁZY 1994.

lemezről a kis vasdarab. A csontlemez felszíne igen kopott, nagyfelbontású fotón bekarcolt x jelek láthatóak rajta. A lemez hátoldala irdalt. A lemez a sírfenekhez mérten (a tegez tengelyéhez nem tudunk mérni, mert csak a felső harmada volt in situ megfigyelhető) 45°-os szöveget zárt be, mely újabb bizonyíték a tegez fedelének lejtős kialakítására.⁴¹ (4. kép 1.) A 4. sírban a tegez feltételezett nyakrészét sikerült megfigyelniünk. Ennek oka a váz feldúlt, kirabolt helyzete volt. A tegez szájának díszített csontlemezei az összekevert csontok között nyesés közben kerültek elő. A sírban ló csontjai, lószerszámzat hevedercsatja, és egyetlen ezüst nyitott hajkarika volt. A tegez vasmerevítő pálcái, és vasalásai szintén a csontok között hevertek. A tegez szájának díszű csontlemezei a korszak emlékanyagának egyedülálló darabjai.⁴² Straub kísérletet tett a tegezcsontok időrendjének kidolgozására. Úgy véli a díszített lemezek korábbi időszakra datálhatóak, a díszítetlen darabok pedig már az Árpád-kor elején váltak népszerűvé.⁴³ A temetőnkben mindkét típus előfordul. Egyik csontlemez, mely a tegez szájnnyílásának felső részét díszíthette ívelt, alul egyenesre levágott formájú. Rajta három hangsúlyos pont-kör díszítés látható, melyek közül kettőből rovátkolt levéldísz indul a csúcsok felé. A középső pont dísz két-két ívelt vésett mélyedés fogja közre. Érdekessége a motívumnak, hogy a csontlemez két oldalának kidolgozottsága feltűnően nem szimmetrikus. A csontlemez hátoldala irdalt, a vésett díszítésekben vörös festés nyoma látható. A motívumnak egyértelmű párhuzamát eddig nem találtuk. (5. kép 4.) A tegez szájrészének oldalsó síkját egy vékony hosszúkás lemez díszíthette, melyen ismét sajátos mintát láthatunk. A motívum párhuzamát, és fémen való megjelenítését a tarsolylemezekben, azok szegélydíszítésében, szablyák ezüstlemez alkatrészeiben, hajfonatkorongokon láthatjuk. A minta a háromszög alakú vésetek pontból indított változata.⁴⁴ A csontlemez hátoldala irdalt, a vésetekben szintén vörös festék nyoma látható, és igen jó megtartású. (5. kép 3.) A részben in situ megfigyelt tegezeket megkíséreltük rekonstruálni. (7. kép) A 3. sírban a szájnnyílás viszonylagos épsége, és az egyéb alkatrészek alapján egy 70 cm hosszú, 11,5 cm nyakátmérőjű tegezt kapunk. A nyakpánt 1,2 cm széles, csak annyi maradt fent belőle, mely a teljes nyakátmérő felére elegendő, azaz a tegez nyaka

csak a szájnnyílás alatt lehetett merevítve. A 3. sír tegezfedelének csontlemeze 9,5 cm hosszú, melyhez vaspálca korrodálódott, és oldalához még pár cm hozzáadódik, így a tegez fedele kb. 11–12 cm széles lehetett. A 4. sírban a hosszanti csontlemez 10,5 cm hosszú, mely megadja a tegez szájnnyílásának és fedelének feltételezett hosszát. Mivel a lemez sérült így a hosszadat nem pontos. A szájrészre keresztbe ragasztott csontlemez 9,5 cm hosszú, szintén hiányos. A szegecs hosszából a tegez anyagának vastagsága kiszerezhető (a függesztő fölül 1 cm, itt kellett a legnagyobb terhelést tartania, a többi szegecs 3–4 mm hosszú). A tegez oldala feltehetően nem volt teljes hosszában vaspálcákkal (félkör átmetszetű) merevítve, mert ha szorosan egymás alá illesztjük a töredékeket akkor is csak 50 cm hosszú tegezt kapunk. Ez a hossz azonban nem elegendő a nyílvevesszők feltételezett 60–70 cm-es hosszához.

Használati eszközök

Kések. A temető három sírjában (5, 6. és 8. sírok) voltak kések töredékei. (8. kép /5/ 1. és /6/ 1., 15. kép 3.) A méretüket tekintve (2 db 5–6×1–1,5 cm) feltehetőleg a kisebb egyenes hátú, egyélű kések közé sorolhatók darabjaink. A 8. sírban a penge és a nyélűske találkozása maradt meg. A tárgyak rossz állapota miatt a típusukat nehéz meghatározni, talán a középső nyélállású csoporthoz tartozhatnak.⁴⁵ Az 5. sírban maga a penge maradt meg 9,5 cm hosszan, két darabra törve. A síron belül két sírban a baloldalon (bal medence alatt, bal combcsont fején) voltak a kések, míg az eltérő méretű 5. sír késtörödéke a jobb kézfej mellett a combcsont belső oldalán volt. A késes sírok mind férfi sírok.

Vas ár (9. kép 3.). A temető 7. sírjában a váz bal könyökének belső oldalán vas ár töredékét találtuk. A sírban fiatal nő váza volt.

Hevedercsat. A temető kirabolt 4. sírjában tártunk fel egy hevedercsatot. Formája téglalap alakú, hosszanti oldalai enyhén homorúak. A csatpecsek deltoid alakú. Igen jó megtartású, a váz bal térdnek külső oldalán volt, mely részét a váznak nem bolygatták. A csat kissé ferdén feküdt, pecekkel a medence felé nézett. Mérete 4,5×2,7 cm. (5. kép 2.)

ÖSSZEGRZÉS

A temető 8 sírja szervesen illeszkedik a térség 10–11. századi kiscsaládi jellegű temetőinek sorába.⁴⁶ (1. kép) Sajnos a terület beépítettsége meg-

⁴¹ MESTERHÁZY 1994.321.,323., RÉVÉSZ 1985. 42., 1996. 173. NÉP-
PER 2002.394–395. 344–350. tábla,

⁴² Legutóbbi gyűjtés: STRAUB 1999.

⁴³ STRAUB 1999.414–415.

⁴⁴ MESTERHÁZY 1998.

⁴⁵ ISTVÁNOVITS 2003.328–330.

⁴⁶ A környék temetőtöredékeinek közlése folyamatban van, a teljes regionális összegzés utóbbi tanulmány megjelenése után készülhet el.

bolygatta a kisebb homokdombokon kialakított temetőket. Az általunk feltárt temető az első teljesen feltártnak tekinthető temetkezőhely a délpesti síkságon. (2. kép)

A ránk marad emlékanyag, így töredékesen (kifosztott 4. sír) is rendkívüli gazdagságról tanúskodik. A fegyverek jelenléte a sírokban, és a női sírok gazdagsága tehetős személyek letelepedését, rövid jelenlétét tanúsítja. Különösen érdekes, hogy a környéken a korszak, azaz 10. század végére csupán egyetlen településrészlet utal.⁴⁷ Előkerült viszont 11–13. századra keltezhető falu részlet,⁴⁸ és 7–9. századi településmaradvány és temető.⁴⁹ Ezek a lelőhelyek a temetők szomszédságában, azoktól 1–1,5 km-es távolságban fekszenek. A jelenségre több magyarázat kínálkozik, felvetődik a keltezési probléma, mely a korszak

kerámiakutatását évtized óta viták keresztüztüében tartja.⁵⁰ A temető majd 1 km-es környezetét megszondáztuk, terep bejártuk, majd a környék építése közben jelenlétünkkel megfigyeltük, és mégsem találtunk településnyomokat. Ami még megjegyzendő, hogy a többi, már említett korszak telepnyomai a vizenyős, Gyáli-patak nyomvonalán mentén helyezkedik el.

A homokdombon egy kisebb közösség, rövid ideig használt temetője lehetett. Ismertek a korszak keltezési problémái,⁵¹ és ebben a temetőben sem került elő olyan tárgy melyet évtizedes pontossággal datálhatnánk. A viseleti tárgyak egy része a 10. század elejétől a 11. század közepéig előfordulnak. Így a fentebb elemzett tárgytípusok, és ismertetett keltezési adataik alapján a temetőt a 10. század végére a 11. század elejére datáljuk.

⁴⁷ TEREI 2009. 138–139.

⁴⁸ MELIS 1992, BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009. 139–142. KOROM-SZILAS-TEREI 2010. 147–150.

⁴⁹ BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009. 133. BENCZE-BÖRÖCZKY-SZIGETI 2010. 161–162, HORVÁTH M. ATTILA 2010. 153–160.

⁵⁰ TAKÁCS 2009.

⁵¹ REVÉSZ 2008. 443–448. a probléma megfogalmazása

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁLINT 1991 • BÁLINT Csanád: Südungarn im 10. Jahrhundert. In: StudArch 2. (1991)
- BENCZE 2001 • BENCZE Zoltán: Budapest XXIII. Soroksár határa. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2001. Bp., 2003. p. 155.
- BENCZE-BÖRÖCZKY-SZIGETI 2010 • BENCZE Zoltán – BÖRÖCZKY Blanka – SZIGETI Judit: Szkíta temető és népvándorlás kori telepnyomok az M0 körgyűrű Soroksár-Akácós dűlői lelőhelyén. AqFüz 16. (2010), p. 161–169.
- BENCZE-KOROM-TEREI-TÉZER 2009 • BENCZE Zoltán – KOROM Anita – TEREI György – TÉZER Zita: Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán. AqFüz 15. (2009), p. 130–149.
- BENDE-LŐRINCZY 1997 • BENDE Livia – LŐRINCZY Gábor: A szegvár-oromdűlői 10–11. századi temető. MFMÉ Studia Archaeologica 3. (1997), p. 201–285.
- BTF 1959 • Budapest természeti földrajza. Szerk. Pécsi Márton. Bp., 1959.
- FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962 • FEHÉR Géza – ÉRY Kinga – KRALOVÁNSZKY Alán: A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter. In: Régészeti Tanulmányok 2. Bp., 1962.
- FETTICH 1937 • FETTICH Nándor: A honfoglaló magyarság fémművészete. In: ArchHung 21. Bp., 1937.
- GALLINA-HAJDRIK 1998 • GALLINA Zsolt – HAJDRIK Gabriella: 10–11. századi temetőrészlet Homokmégy-Székesen. Cumania 15 (1998), p. 133–178.
- GALLINA 2000 • GALLINA Zsolt: Honfoglalás kori köznép temetője Homokmégyen. In: Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 6. Kalocsa, 2000.
- GÁLL 2008 • GÁLL Erwin: A honfoglalás- és kora Árpád kori temetők és szórványleletek elemzése az Erdélyi-medencében, a Partiumban és a Bánságban. (Bp. Doktori disszertáció, 2008.)
- GIESLER 1982 • GIESLER, Joachen: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. In: Prehistorische Zeitschrift 56. Berlin, 1981.
- HORVÁTH 2010 • HORVÁTH M. Attila: Vaskori telepnyomok és avar kori temető feltárása az M0 autópálya Soroksár-Rétek dűlői lelőhelyén. AqFüz 16. (2010), p. 152–160.
- ISTVÁNOVITS 2003 • ISTVÁNOVITS Eszter: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga. In: Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán, 2.; Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei 4. Nyíregyháza, 2003.
- KISS 1985 • KISS Attila: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: Die Bayern und ihre Nachbarn. Wien, 1985.
- KISS 2000 • KISS Gábor: Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei. In: Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei. 2. 2000.
- KOROM-SZILAS-TEREI 2010 • KOROM Anita – SZILAS Gábor – TEREI György: Kr. 3–5. századi temető és település, valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán. AqFüz 16. (2010), p. 129–151.
- KOVÁCS 1985 • KOVÁCS László: Kora Árpád-kori temetőrészlet Dabas (Gyón)-Paphegyen. StCom 17. (1985), p. 369–386.
- KÓHEGYI-KNOTIK 1982 • KÓHEGYI Mihály – T. KNOTIK Márta.: A madarasi (Bács-Kiskun megye) honfoglalás kori temető textilpántjainak vizsgálata. Cumania 7. (1982), p. 191–214.
- KUSTÁR-LANGÓ 2003 • KUSTÁR Rozália – LANGÓ Péter: Ezüstbe öltözött lányok. Honfoglalás kori sírok Harta határában. In: Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 7. Kalocsa, 2003.
- KÜRTI 1980 • KÜRTI Béla: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyón. Előzetes beszámoló. MFMÉ (1978–79/1); [1980], p. 323–345.
- KÜRTI 1996a • KÜRTI Béla. A honfoglaló magyar női viselet. (Leletek és rekonstrukciók) In.: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Miskolc, 1996. p. 148–161.
- KÜRTI 1996b • KÜRTI Béla: Egy honfoglalás kori tárgy eredetéhez. CommArchHung 1996. p. 151–163.
- LANGÓ 2000 • LANGÓ Péter: Megjegyzések a 10–11. századi huzal és sodrott karperecek kronológiájához. JAMÉ 42. (2000), p. 33–57.

- LANGÓ-TÜRK 2004 • LANGÓ Péter – TÜRK Attila: Honfoglalás kori sírok Mindszent-Koszorús-dűlőn. (Adatok a szíjbefűzős bizánci csatok és a délkelet-európai kapcsolatú egyszerű mellkeresztek tipológiájához) MFMÉ Studia Archaeologica 10. (2004), p. 365–451.
- LÁSZLÓ 1944 • LÁSZLÓ Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Bp., 1944.
- LŐRINCZY 1985 • LŐRINCZY Gábor: Szegvár–Szőlőkalja X. századi temetője. CommArchHung 1985. p. 141–162.
- NEPPER 2002 • M. NEPPER Ibolya: Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei. In: Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga. 3. 2002.
- MELIS 1992. • IRÁSNÉ MELIS Katalin: Kerekegyháza középkori falu Budapest határában. In.: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán. 2. BTM Műhely 6. Bp., 1992. p. 71–175.
- MESTERHÁZY 1965 • MESTERHÁZY Károly: Az S-végű hajkarika elterjedése a Kárpát-medencében. DMÉ 47. (1962–64); [1965], p. 95–113.
- MESTERHÁZY 1994. • MESTERHÁZY Károly: Tegez és taktika a honfoglaló magyaroknál. Századok 128. (1994), p. 320–334.
- MESTERHÁZY 1998 • MESTERHÁZY Károly: A honfoglaló magyarok művészete és az abbaszida-iraki művészet. Századok 132. (1998), p. 129–159.
- RÉVÉSZ 1985 • RÉVÉSZ László: Adatok a honfoglaláskori tegez szerkezetéhez. ActaAntArch-Suppl. 5. Szeged, 1985. p. 35–53.
- RÉVÉSZ 1993 • RÉVÉSZ László: Honfoglalás kori nyeregmaradványok Karosról. HOMÉ 30–31. (1993), p. 105–124.
- RÉVÉSZ 1996 • RÉVÉSZ László: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. In: Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 1. Miskolc, 1996.
- RÉVÉSZ 2008 • RÉVÉSZ László: Heves megye 10–11. századi temetői. In: Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 5. Bp., 2008.
- STRAUB 1999 • STRAUB Péter: A honfoglalás kori tegezcsontok időrendjéhez. MFMÉ Studia Archaeologica 5. (1999), p. 409–422.
- SZABÓ J. GY. 1980 • SZABÓ János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában IV. EMÉ 16–17. (1978–79); [1980], p. 45–136.
- SZILÁGYI 1994 • SZILÁGYI Katalin: Perlentypen aus dem X.–XII. Jahrhundert in Ungarn und ihre archäologische Bedeutung. Památky Archeologické 85. (1994), p. 75–110.
- SZŐKE B. 1962 • SZŐKE Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. In: Régészeti Tanulmányok 1. Bp., 1962.
- SZŐKE-VÁNDOR 1987 • SZŐKE Béla Miklós – VÁNDOR László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. In: FontArchHung. Bp., 1987.
- TAKÁCS 2009 • TAKÁCS Miklós: Über die Chronologie der mittelalterlichen Siedlungsgrabungen in Ungarn. ActaArchHung 60. (2009), p. 223–252.
- TEREI 2009 • TEREI György: Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán. Árpád-kori falu. AqFüz 15. (2009), p. 138–142.
- TETTAMANTI 1975 • TETTAMANTI Sarolta: Temetkezési szokások a 10–11. században a Kárpát-medencében. StComit 3. (1975), p. 79–122.

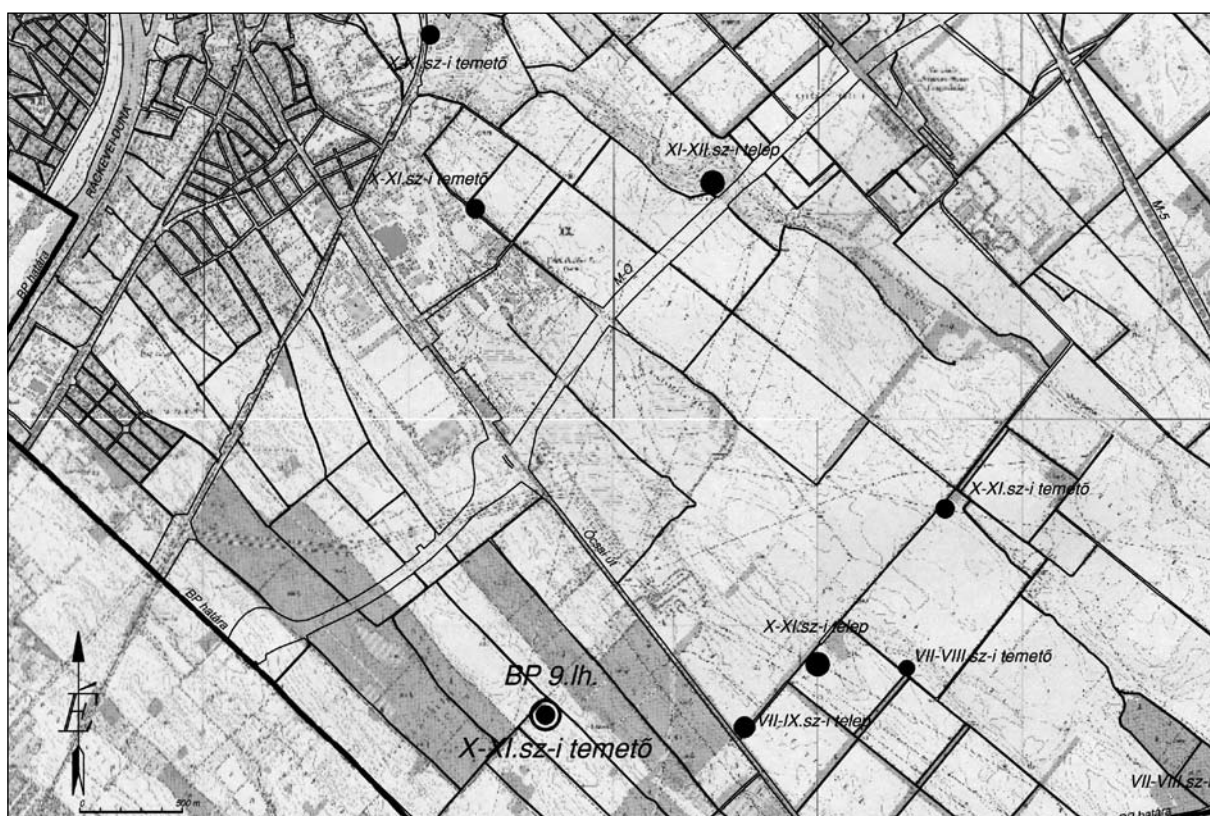
CEMETERY FROM THE HUNGARIAN CONQUEST PERIOD ON THE ROUTE OF THE M0 RING ROAD

In the autumn of 2008, preliminary excavations were carried out along the Soroksár route of the southern section of the M0 ring road between main roads No. 51 and 5. During the excavations we discovered eight Conquest period graves, 10 to 15 cm in depth, aligned NW-SE on the southeastern slope of one of the sandhills. The graves were aligned in a line. The depth of the graves varied between 10 and 50 cm, one grave had been disturbed by ploughing, and the grave which is believed to be the richest – originally probably with a horse – was looted and disturbed. The burial ground included graves of six men and two women, all lying on their back, some with slightly bent knees. Infant skeletons were not found. In grave no. 3, a quiver decorated with stone plates holding six arrows was found on the chest of the body. The engraved stone plates on the quiver found in situ at the foot of the man in grave no. 4 are unique in this period. We managed to document precisely the double string of pendants of mounted metal which adorned the young woman's clothes in grave no. 7, and examine the material of the mould. The cemetery is believed to be the burial place of a nuclear family in the late 10th or early 11th century. This nuclear family burial place organically fits into the pattern of other cemeteries on the Southern Pest Plain. No further archaeological data were found within 1 km of

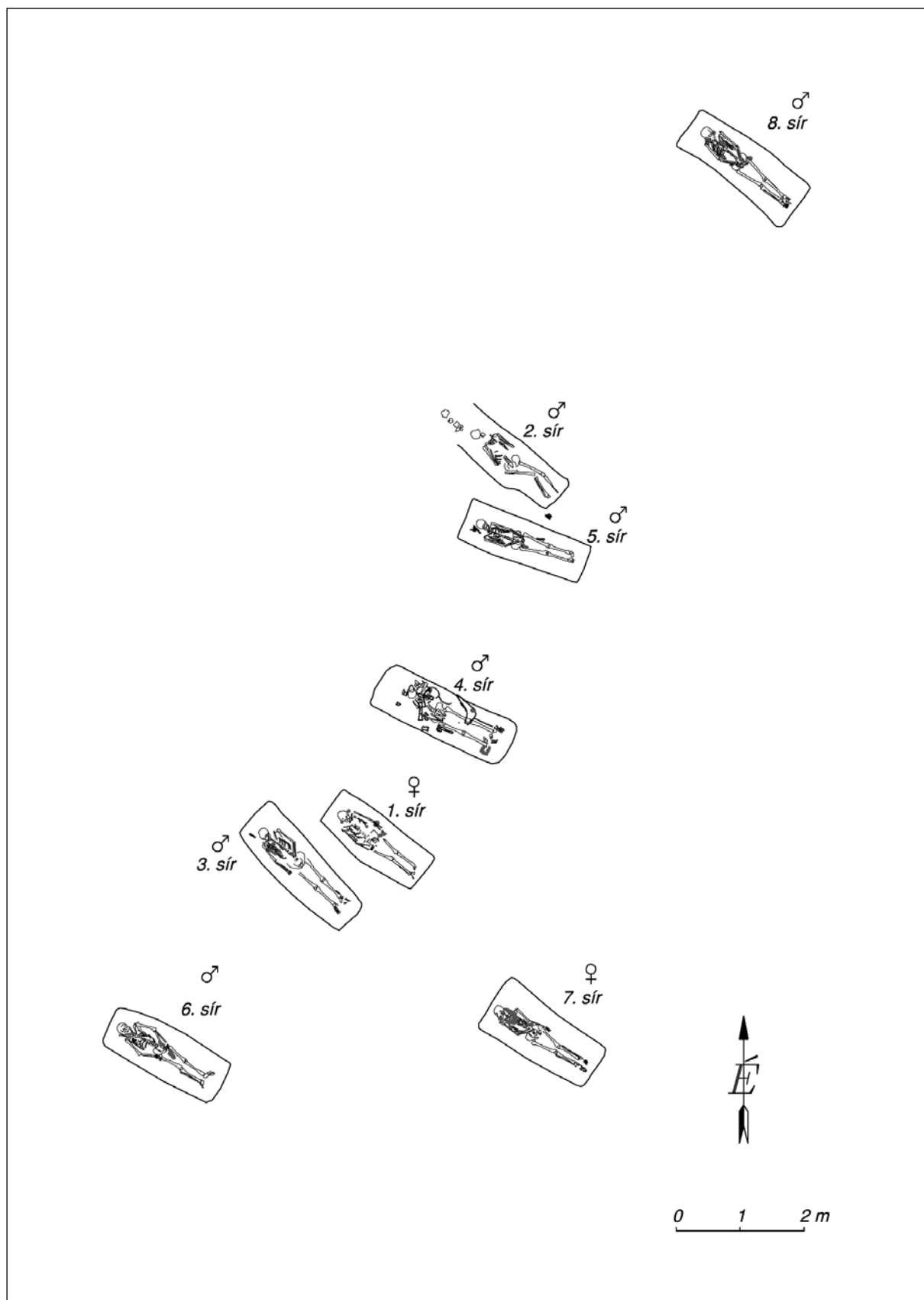
the site, and thus the cemetery can be regarded as fully explored.

All the buried individuals are adults. According to the preliminary taxonomic classification the population is Europid. The skull is short and wide, the face is also wide. As regards skull dimensions no parallel contemporary population has been identified within the standard significance benchmarks. The closest similarity within the contemporary geographical region could be the site at Üllő-Ilona Street. The lack of weapon grave goods and signs of death by violence (perimortem traumatic injuries) excludes the possibility of military action. The lack of infant bodies – if not due to erosion because of shallower grave-depth – makes it improbable that the cemetery we discovered had been that of a small community which used for a short period, or victims of an epidemic.

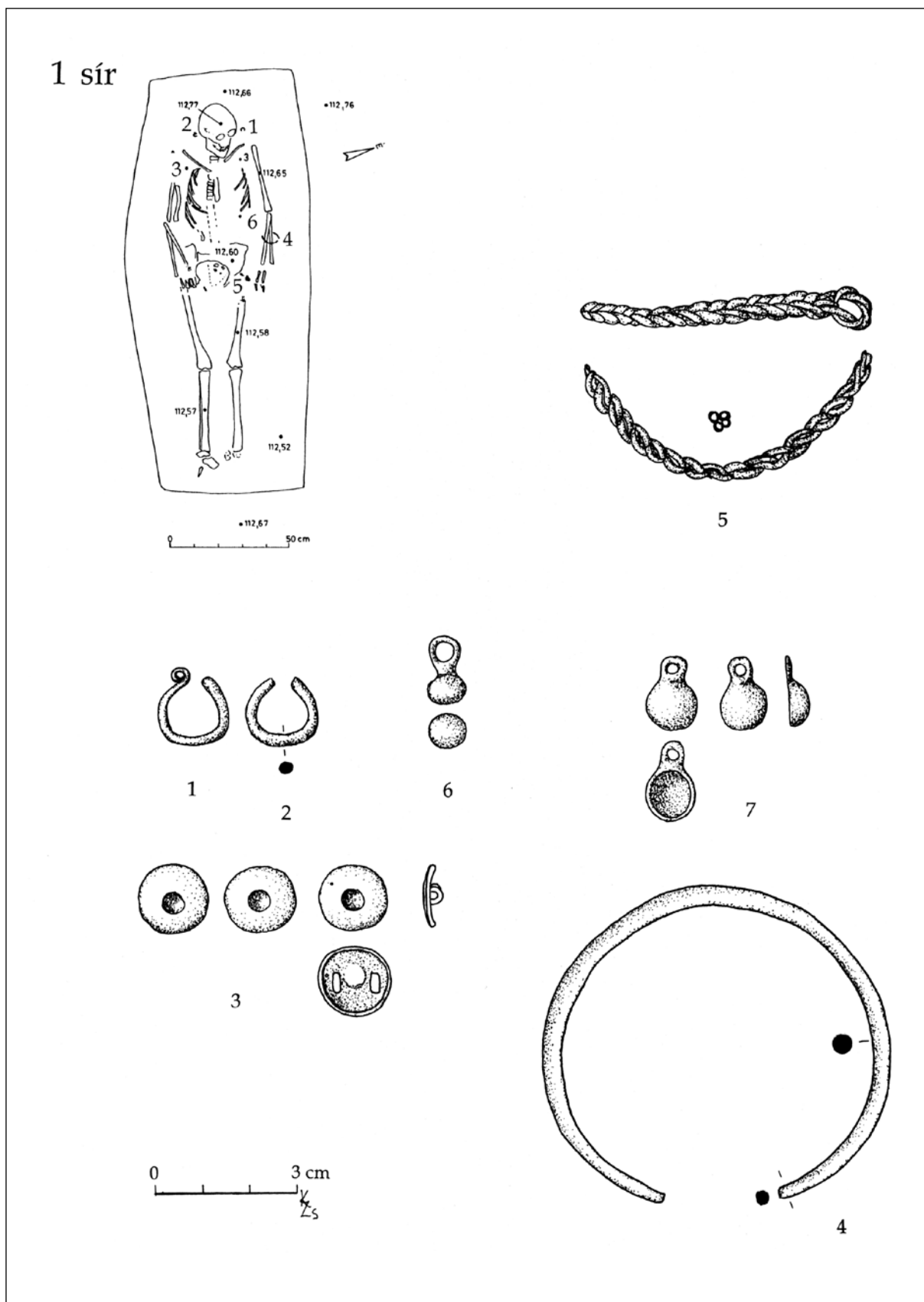
26 animal bones were found in six graves of the site. Some of the identifiable bones (10 pieces) were those of an adult stallion of 150 cm height at withers from grave no. 4. The others were bones of 6 goats/sheep and one bone of cattle. Besides those of the horse, two further bones, the humerus (grave no. 4) and the femur of small ruminants (grave no. 6) were suitable for determining their age; both were young adults (subadultus). Four pieces of bones found in grave no. 2 showed evidence of burning.

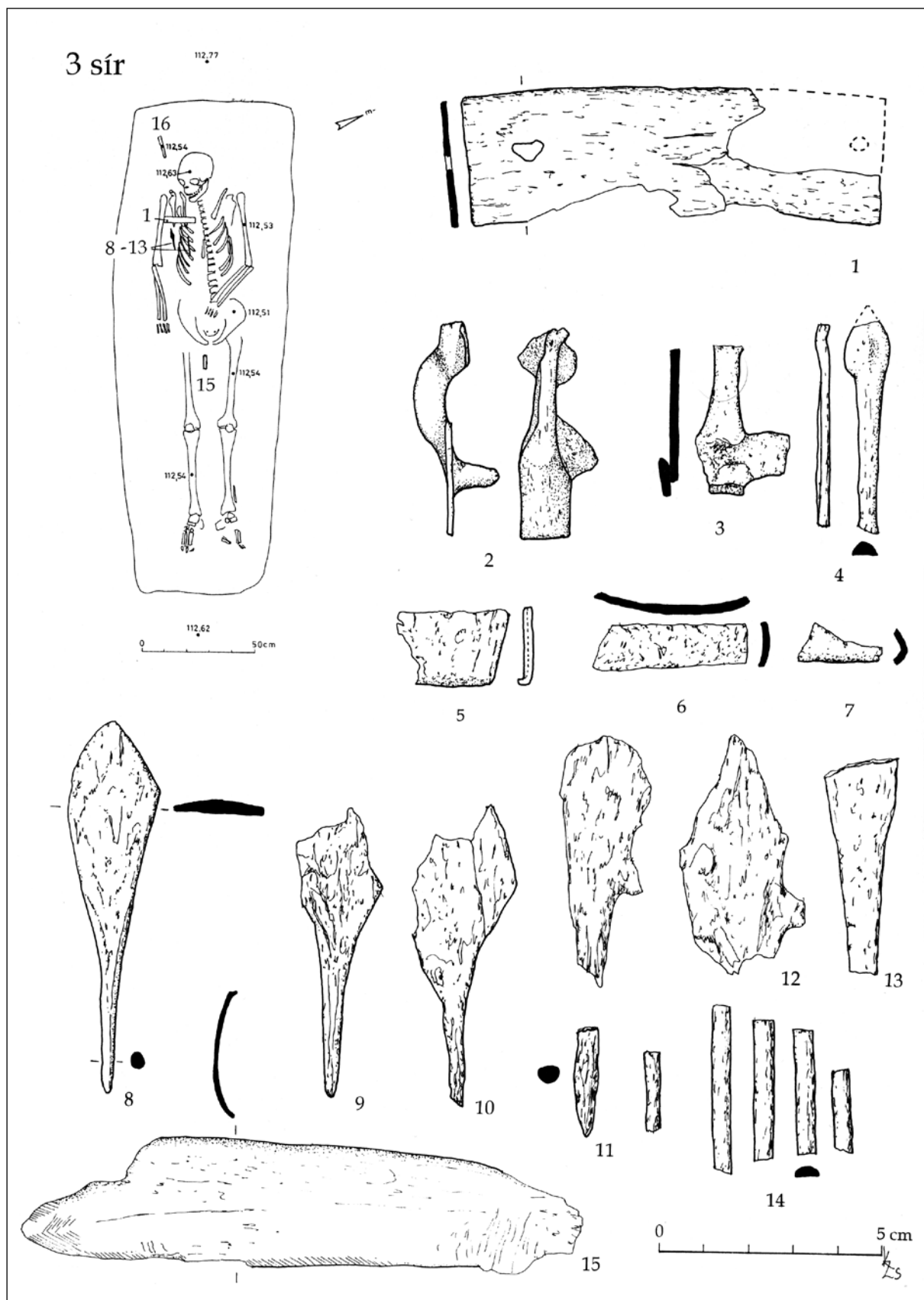
1. kép: 7–9. századi, honfoglalás és kora Árpád-kori temetők és telepjelenségek Soroksár határában

2. kép: Az M0 BP 09 Soroksár lelőhely 10–11. századi temetője

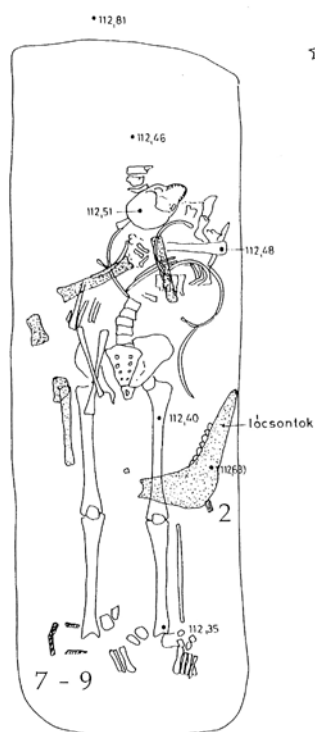
3. kép. 1-7: 1. sír

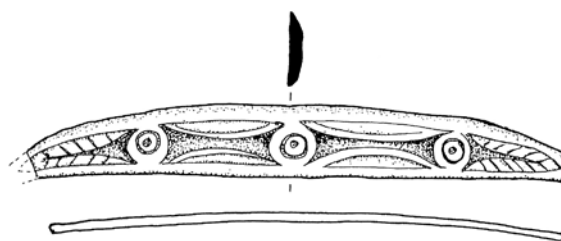
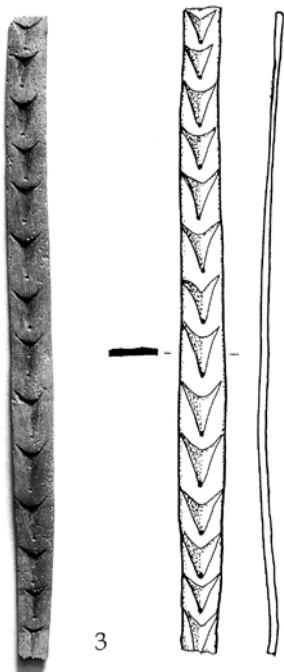
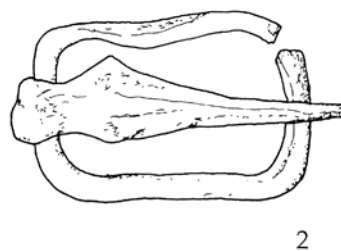
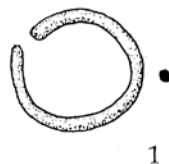
4. kép. 1-15: 3. sír

4 sír

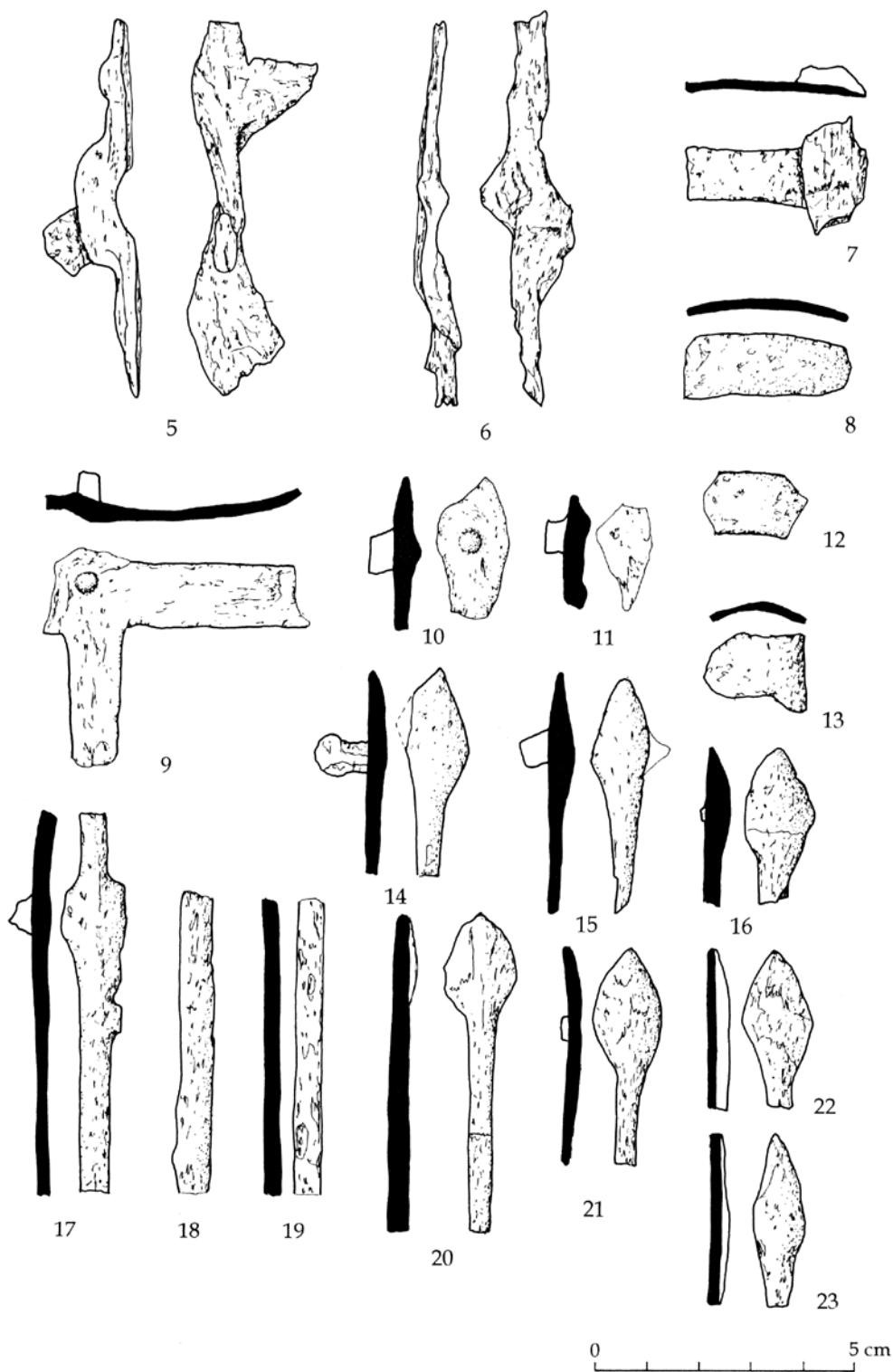
0 50 cm 112,68

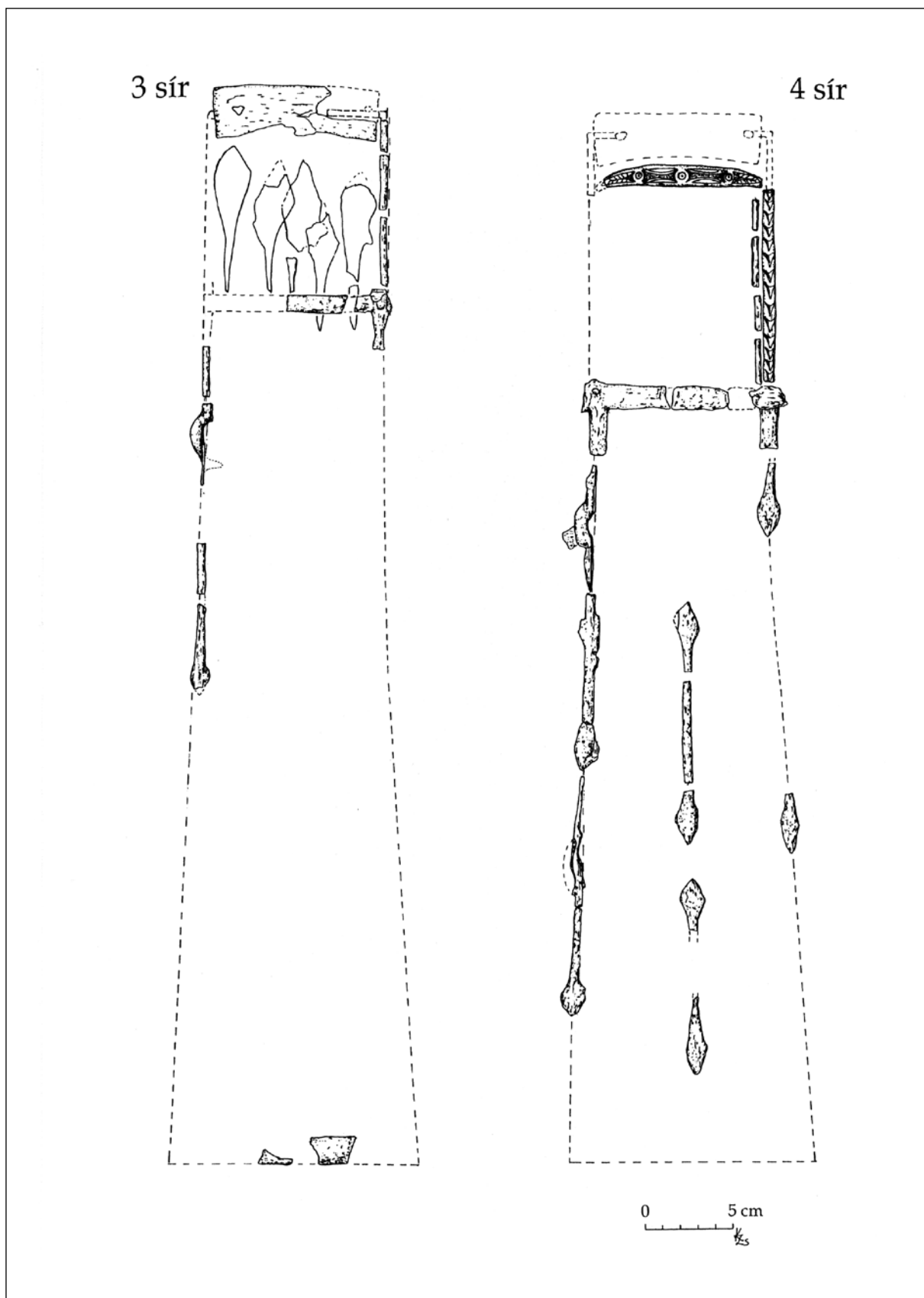
0 3 cm K 23

5. kép. 1-4: 4. sír

4 sír

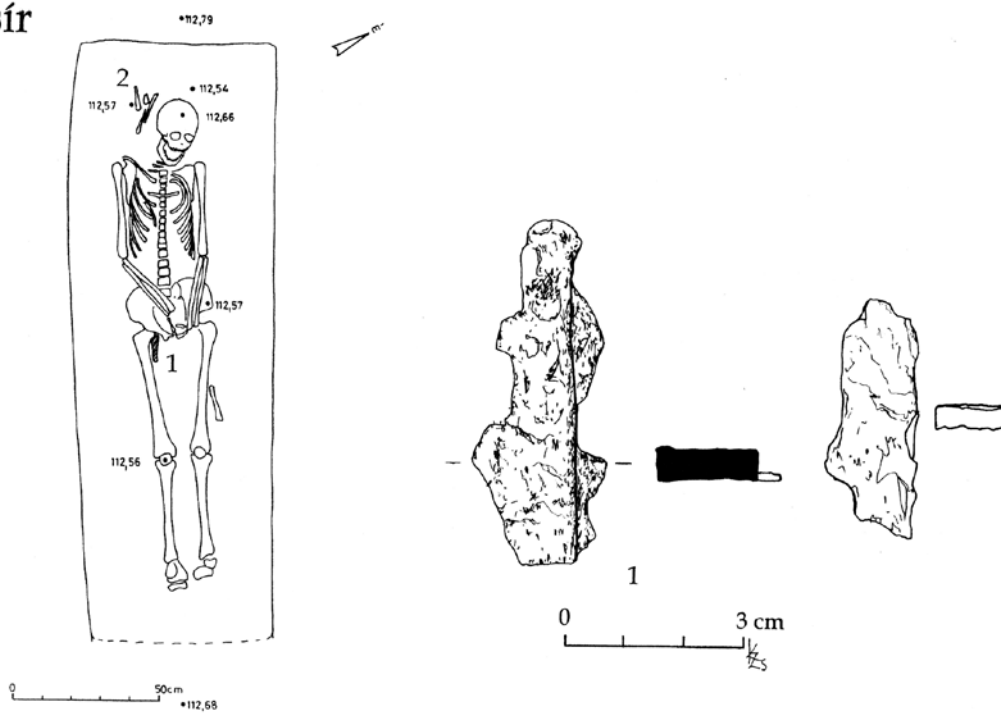

6. kép. 5–23: 4. sír

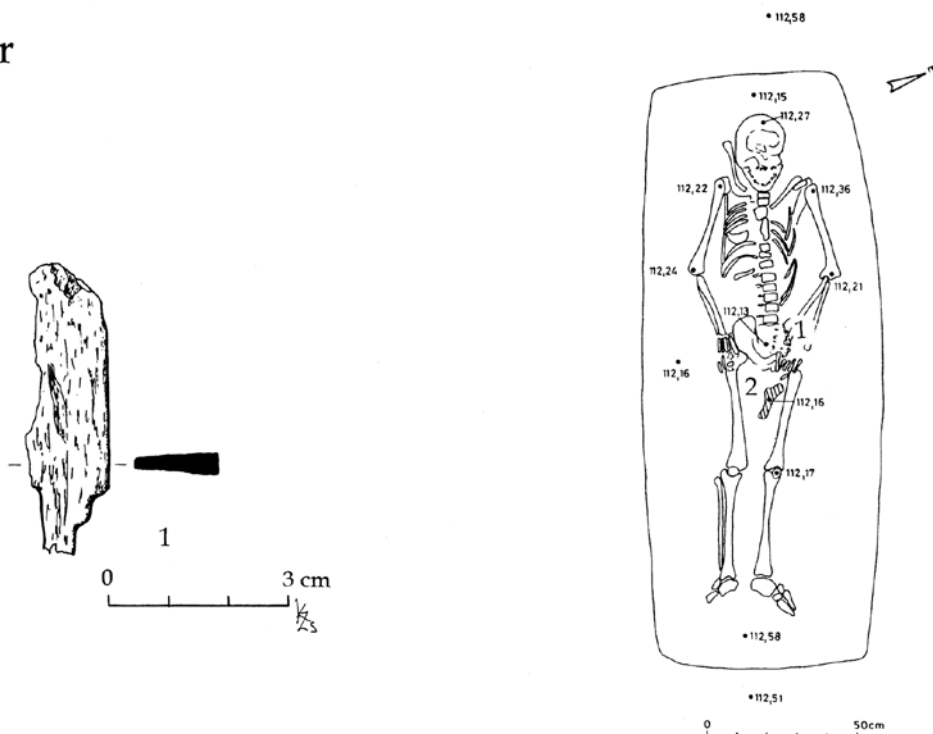

7. kép. A 3. és 4. sír tegezének rekonstrukciója

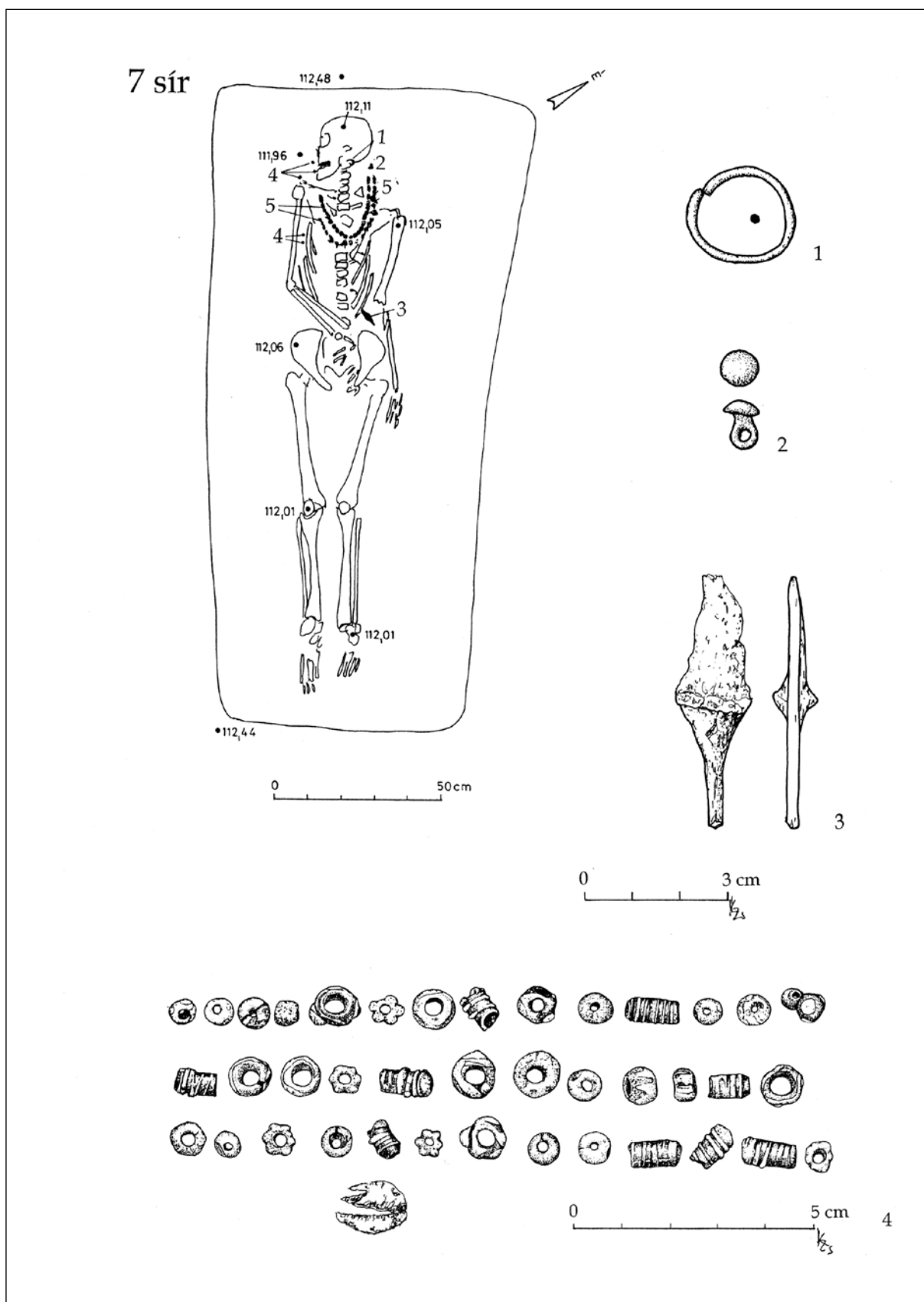
5 sír

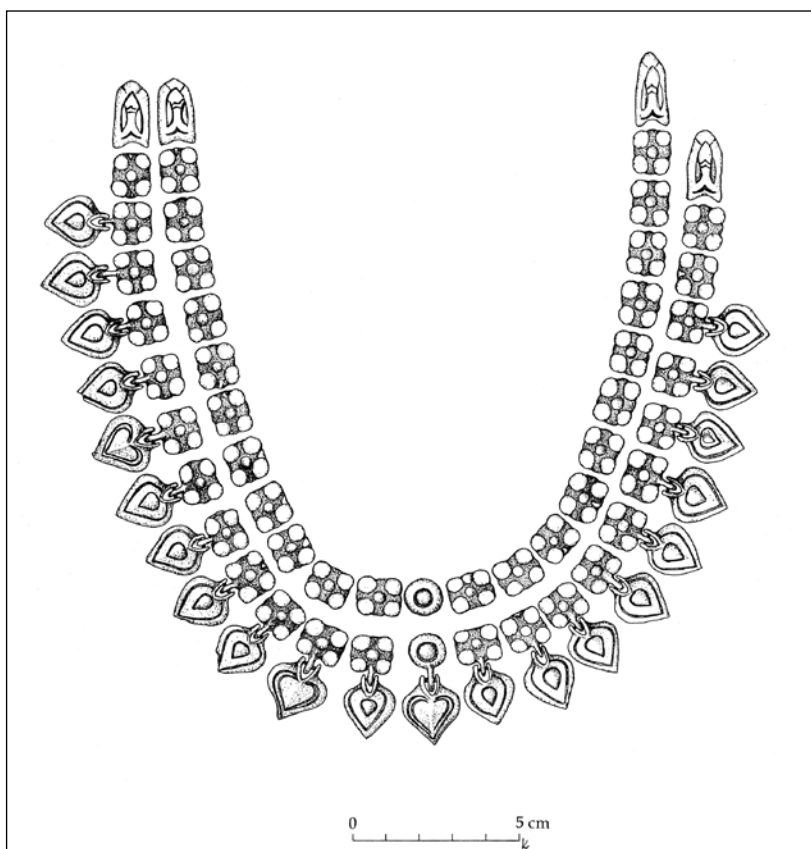
6 sír

8. kép. 5–6. sír

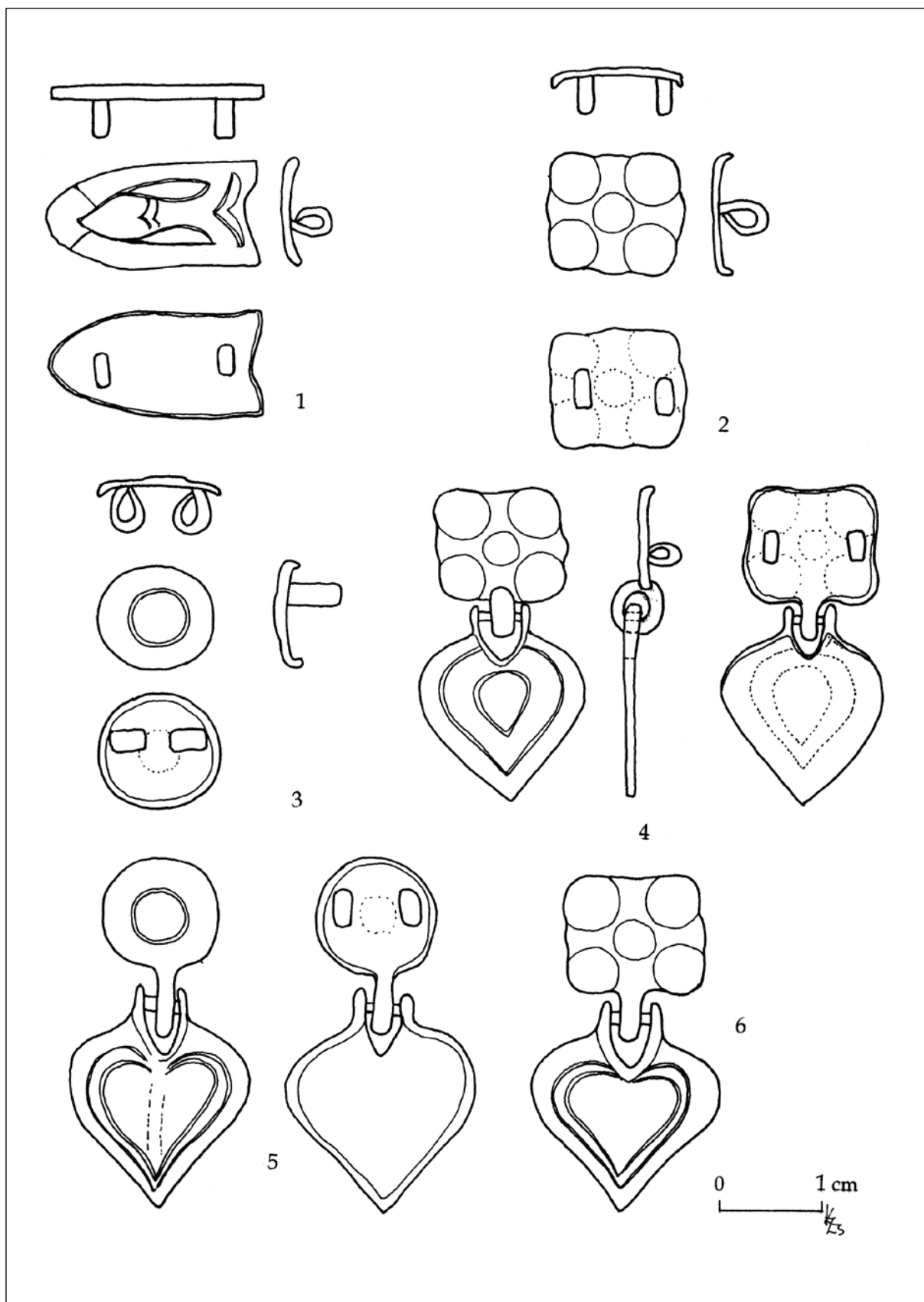
9. kép. 1-4: 7. sír

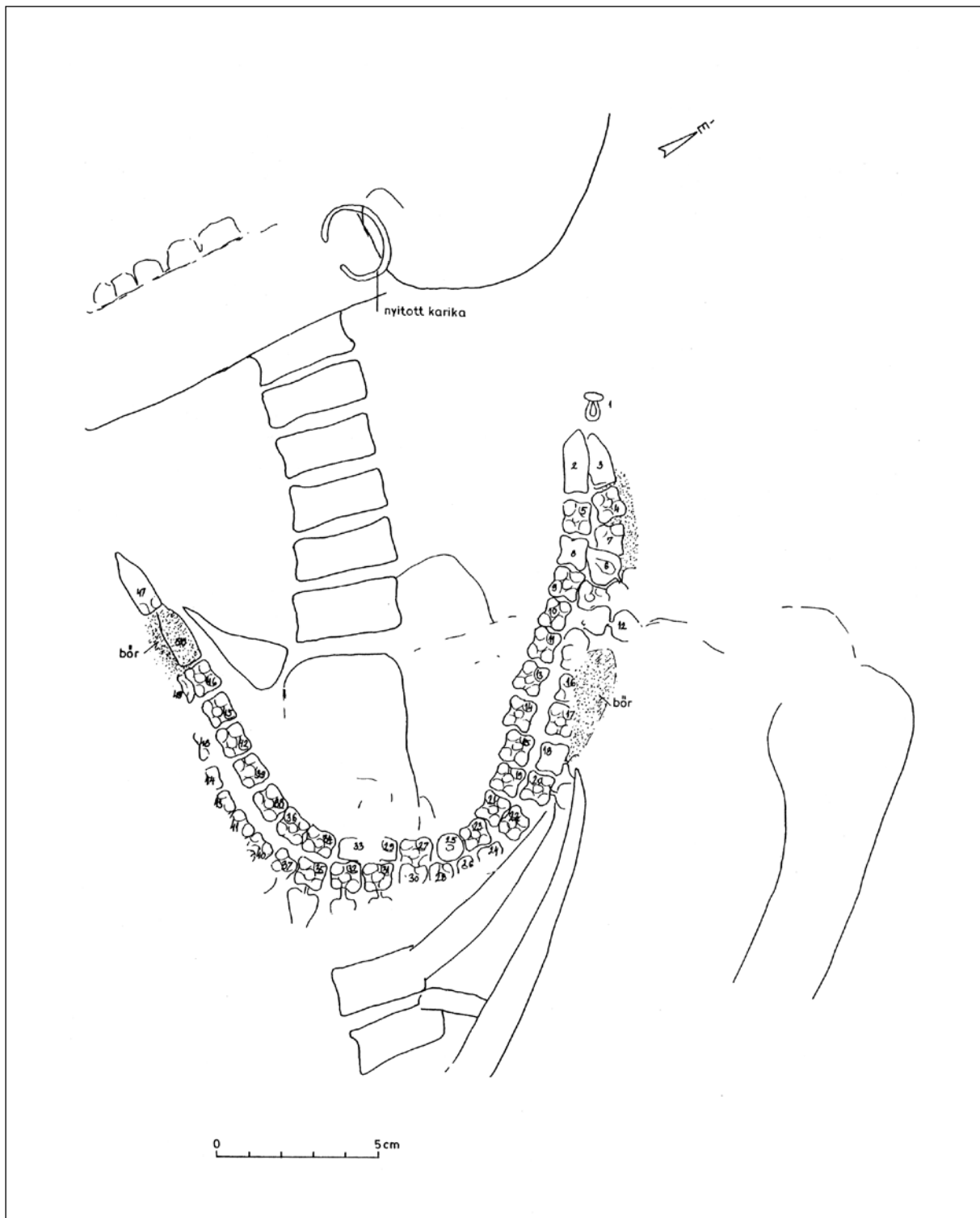
10. kép. A 7. sír kéttagú csüngője

11. kép. A 7. sír kéttagú csüngőjének fotója

12. kép. A 7. sír kéttagú csüngőjének szerkezeti rajzai

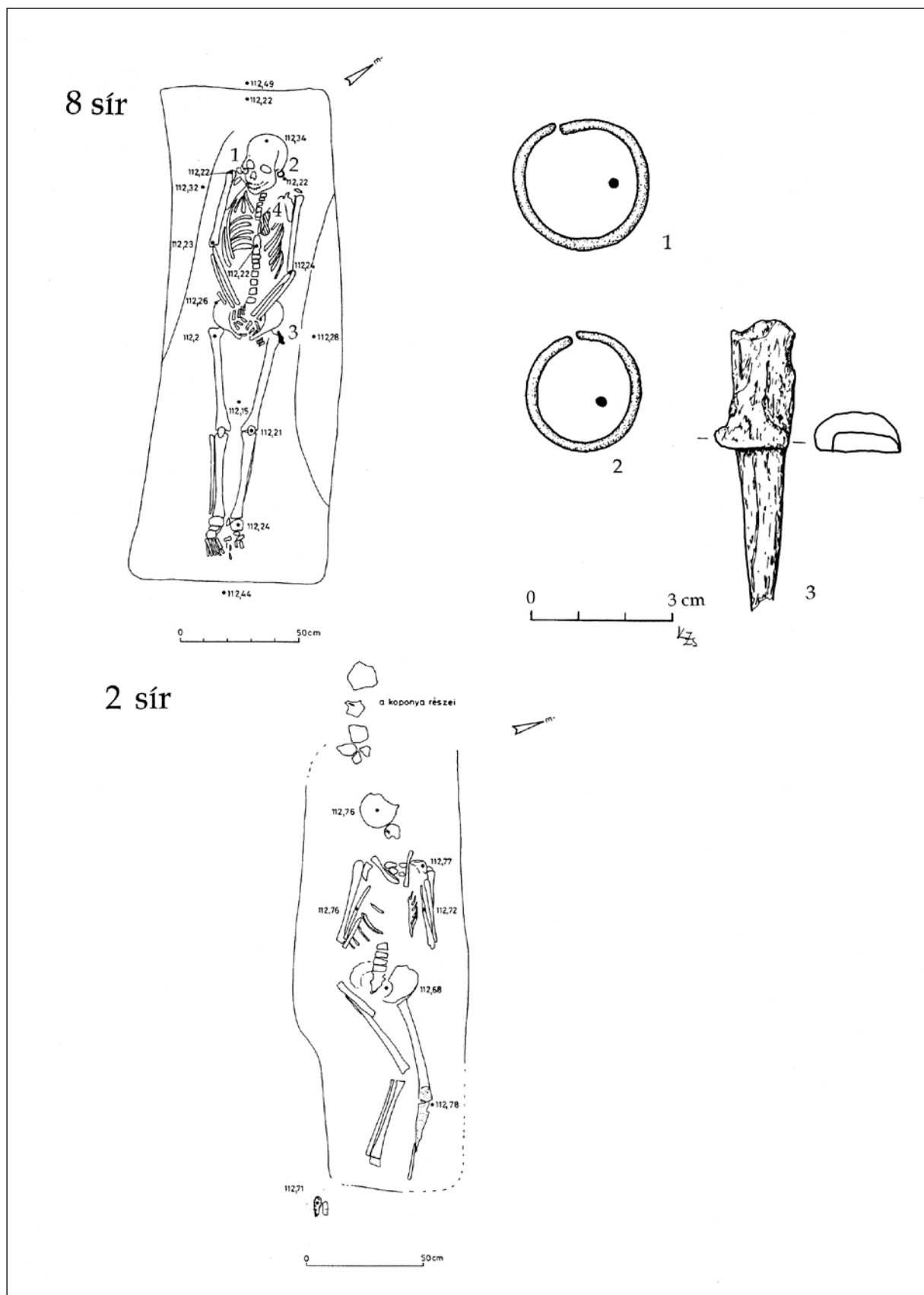

13. kép. A 7. sír in situ rajza

14. kép. A 7. sír feltárási fotója és a sírban talált gyöngyök

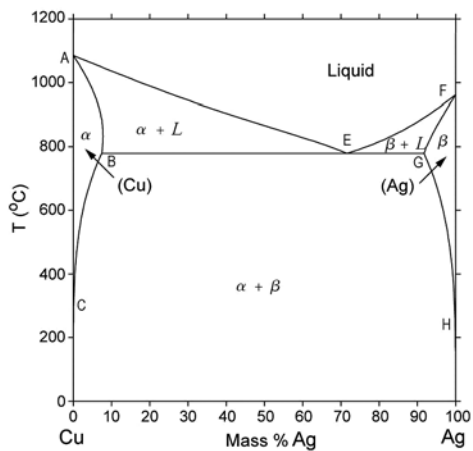

15. kép. 1–3: 8. sír és a 2. sír

MINTASZÁM/ELEM	Cu	Zn	Ag	Au	Pb
2	52,03	0,85	46,30	0,48	0,34
14	41,40	0,66	56,67	0,91	0,36
25	55,40	1,38	40,13	1,18	1,92
26/1	49,27	0,89	47,76	0,71	1,37
26/2	38,59	0,57	58,75	0,93	1,17
40	49,02	0,38	49,07	0,49	1,05
30/1	32,83	0,48	63,64	1,02	2,03
30/2	40,48	0,31	58,03	0,50	0,68
31/1/hátulról	5,16	0,18	92,52	0,47	1,67
31/2	33,86	0,48	63,82	0,88	0,97

31/1 ELŐRŐL 1 ÓRA UTÁN	Cu	Zn	Ag	Au	Pb	Hg	Ni
	65,82	1,75	23,89	1,34	1,33	0,74	0,38

16. kép: A kéttagú csüngő egyes veretein végzett vizsgálatok eredményei